

Uniwersytet Jana Długosza
w Częstochowie

Jadwiga Janowska

Zielony uspokaja

opis dzieła artystycznego

Promotorka: dr hab. Anna Sielska, prof. ASP w Katowicach
Promotor pomocniczy: dr hab. Włodzimierz Karankiewicz, prof. UJD

Częstochowa 2025

SPIS TREŚCI:

1. KALENDARIUM DZIAŁAŃ ARTYSTYCZNYCH.....	3
WYSTAWY INDYWIDUALNE I PREZENTACJE W TRAKCIE FESTIWALI FOTOGRAFICZNYCH	3
UDZIAŁ W WYSTAWACH GRUPOWYCH	3
KURATORSTWO	5
OPIEKA MERYTORYCZNA.....	5
NAGRODY, WYRÓŻNIENIA, INNE DZIAŁANIA	5
2. ŻYCIORYS ARTYSTYCZNO-NAUKOWY.....	8
3. WSTĘP DO ROZWAŻAŃ.....	22
4. <i>ZIELONY USPOKAJA</i> – KONOTACJE	25
5. REALIZACJE INNYCH FOTOGRAFÓW W KONTEKŚCIE PORUSZANEGO TEMATU	30
6. PROCES TWÓRCZY, INSPIRACJE I ROZWIĄZANIA ESTETYCZNE	33
7. PODSUMOWANIE ROZWAŻAŃ	38
8. BIBLIOGRAFIA	39
9. <i>ZIELONY USPOKAJA</i> – DOKUMENTACJA WYSTAWY.....	43
10. <i>ZIELONY USPOKAJA</i> – PRACE SKŁADAJĄCE SIĘ NA WYSTAWĘ.....	55

1. Kalendarium działań artystycznych

Wystawy indywidualne i prezentacje w trakcie festiwali fotograficznych 2025

- *Zielony uspokaja*, Galeria Pusta, Katowice
- *Bohaterowie narodu* – Galeria Pomost, Lublin
- *Konfiguracje bliskości*, Filharmonia Częstochowska, Częstochowa

2024

- *False Flag*, Muzeum Śląskie, Katowice, kuratorka: Dominika Szczech
- *Dam radę jak dorosnę*, OPT Zamek, Wrocław
- *Widzę, że stoję się Całkowicie-Obrazem* (wraz z Jakubem Dziewitem), Galeria Sztuki Współczesnej Esta, Gliwice
- *False Flag*, wystawa w formie prezentacji wideo, Rencontres d'Arles, Arles, Francja
- *Materia pamięci* (wraz z Christopherem Myśko), BWA, Sanok
- *Materia pamięci* (wraz z Christopherem Myśko), Gorlice, Ruska Bursa

2023:

- *False Flag*, Rotterdam Photo, Rotterdam, Holandia
- *Bohaterowie narodu*, Galeria Sztuki Współczesnej Esta, Gliwice
- *False Flag*, Oslo Negativ, Oslo, Norwegia

2022

- *False Flag*, Grenze, Arsenali Fotografici, Verona, Włochy
- *False Flag*, slideshow, Rybnicki Festiwal Fotografii, Rybnik

2020

- *Bohaterowie narodu*, wirtualna galeria Poligon Gallery, kurator Krzysztof Szewczyk
- *EPGL*, slideshow, Rybnicki Festiwal Fotografii, Rybnik

2018

- *NN 433*, Galeria na6, Gliwice

Udział w wystawach grupowych

2025

- wieloelementowa praca *Anatomia bezruchu* na wystawie grupowej Konfiguracje, MiserArt, Wrocław

- *Bohaterowie narodu* – zin w ramach wystawy książek fotograficznych podczas Opolskiego Festiwalu Fotografii, kurator wystawy Rafał Siderski
- *Znak wodny* – wystawa katastroficzna, Warszawa, Biuro Wystaw, kurator Paweł Brylski
- dwie prace na wystawie grupowej *HER POV*, NomadsGallery, Rzym
- prace z zestawu *Start* na wystawie XIV Biennale Fotografii Kochać Człowieka, Oświęcim

2024

- *What's your name?*, Stambuł, Turcja
- *Ars Lorem – per artem adjuvat*, Strefa Sztuki w Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym w Częstochowie
- *Kto będzie płakał ostatni? III*, kolektyw Hydroza, galeria u Agatki, Wrocław
- *Art is Now* – wystawa zbiorowa, Częstochowa
- *Uśmiech proszę!*, galeria Windowlicker, Warszawa; kuratorki: Grażyna Siedlecka, Milena Soporowska
- *Przytul wodę*, akcja performatywna – Festiwal Narracje, Gdańsk
- *Water Reconstructions*, Łódź
- *Szyszynka* – prezentacja filmu podczas wystawy *Realne społeczeństwo*, Pawilon Bliska, Warszawa

2023

- *Jeśli w każdym momencie została cząstka mnie, ile zostanie mnie na potem?*, w ramach wystawy *Kto będzie płakał ostatni?* kolektywu Hydroza, Pracownia Wschodnia, Warszawa
- *Kto będzie płakał ostatni?*, Kolektyw Hydroza, Domie Poznań
- *False Flag* na wystawie *Pod żadnym pozorem*, Białystok

2022

- zdjęcia na wystawie grupowej w Rzymie w galerii LoosenArt
- zdjęcia z projektu *False Flag* na wystawie *Curating Gustave Eiffel 190 years later*, Belgrad
- grupowa wystawa podczas Merlinka Festival, Queer Europe w Novi Sad i Belgradzie

2021

- fotografie na pierwszej wystawie w K Mag Art Spot, Warszawa
- fotografie na wystawie plenerowej w Tarnowskich Górach, podczas festiwalu Żywe Srebro
- prace z cyklu *EPGL* na wystawie *30+ Instytutu Twórczej Fotografii*, Opawa
- prace z cyklu *Bohaterowie narodu* na wystawie *30+ Instytutu Twórczej Fotografii*, Zabrze

2020

- zdjęcia z cyklu *EPGL* na wystawie z okazji 30-lecia Instytutu Twórczej Fotografii w Opawie, Bratysława

- kolaż *Świat marzeń mojego wyimaginowanego chłopaka* na wystawie Art Upcykling
- fotografia na wystawie grupowej *Ludzie* organizowanej przez WhoMan

2019

- zdjęcia z cyklu *EPGL* na wystawie zbiorowej *Nowe widzenie Śląska*, Czytelnia Sztuki, Gliwice

2017

- *Showmeyourufo*, Noorderlicht Photofestival 2017, wystawa zbiorowa

Kuratorstwo

2025

- *Wychodząc z cienia, szukam światła* – Christopher Myśko, Galeria Sztuki Współczesnej Esta, wystawa podczas I Biennale w Gliwicach

2024

- *Pogranicza Percepcji* – Jakub Dziewit, Marcin Kruk, Christopher Myśko, Galeria Sztuki Współczesnej Esta i kino Amok
- *Lewczyński – Notes Obrazkowy*, Galeria Sztuki Współczesnej Esta, Gliwice
- wystawa kolaży Anny Kurianowicz – *Collagesan* – Gliwice Biprohut

Opieka merytoryczna

2025

- *Dom w którym się urodziłeś*, wystawa studentów kierunku fotografia i kreacja przekazu wizualnego, Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie, Galeria Between, Częstochowa
- *Częstochowa – Dzielnice*, wystawa studentów kierunku fotografia i kreacja przekazu wizualnego, Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie, Ośrodek Promocji Kultury Gaude Mater

Nagrody, wyróżnienia, inne działania

2025

- *Droga słońca* – video art – wizualizacje w filharmonii, Częstochowa
- *False Flag* – wystawa zamknięta – happening, Gliwice
- współinicjatorka i organizatorka festiwalu tematów trudnych Karb, Cieszyn

2024

- *Książki bez słów* – spotkanie dotyczące książek fotograficznych, prowadząca dr hab. Anna Sielska, udział Katarzyna Zolich, Jadwiga Janowska, Jakub Dziewit

- Członek jury w konkursie organizowanego przez Cyfrowe.pl – ŚwiatłoSiła
- Członek jury konkursu – naboru na publikacje fotograficzne – photobooks.pl, realizowanego przez Fundację uncontentemporary; program realizowany dzięki programowi KPO
- *Materia Pamięci* – wykład o relacji działalności artystycznej z historią – 8. Śląski Festiwal Nauki w Katowicach

2023

- *False Flag* podczas Annual Work in Context International Symposium of Central European Photography, Budapest
- spotkanie autorskie w Galerii Fotogen, Wrocław
- spotkanie autorskie Jadwiga Janowska z gościnnym udziałem Kacpra Lemiesza, Galeria Sztuki Współczesnej Esta, Gliwice
- Prace z *False Flag* zostały dołączone do zbiorów Preus Museum The National Museum of Photography Oslo
- *False Flag* prezentacja fotografii z tekstem Marianny Michałowskiej w Kwartalniku Fotografia, 43/2023
- Laureatka programu Start Up Kulturalny, CK Viktoria
- Prace na aukcji młodej sztuki – Artbidy, dom aukcyjny, Warszawa
- *Portret Knurówian* oraz warsztaty fotograficzne dla dzieci i młodzieży z Zespołu Szkół Specjalnych w Knurowie – „Nowe otwarcie” Centrum Kultury w Knurowie, projekt dofinansowano ze środków MKiDN w ramach programu Narodowego Centrum Kultury na realizację projektu Dom Kultury + Edycja 2023 – Inicjatywy Lokalne.

2022

- udział w warsztatach Nikon-NOOR Academy. Warszawa
- publikacja w magazynie Collect Art (Tbilisi, Gruzja), Specjał Edition May 2022, Queer Art.
- wywiad i rozkładówka w magazynie K MAG, nr 109

2021

- fotografie opublikowane w Lynx Contemporary
- wyróżnienie przyznane przez Pix.House w konkursie na Talent Roku
- prezentacja prac w Picture Doc, Pracownia Duży Pokój, Warszawa
- nagroda im. Jana Sawki, Fama Festiwal, Świnoujście

2020

- dwie fotografie w zinie „Wolność”, wyd. Picture Doc

2018

- wywiad w dziale Świeża Crew w magazynie Ultramarina

- nagroda główna za fotoreportaż w konkursie GRAND PRESS PHOTO, w kategorii YOUNG POLAND, 2018
- nagrodzone prace w albumie Grand Press Photo 2018
- prezentacja prac podczas prelekcji „Śląsk, jakim go widzę”, gdzie Arkadiusz Gola prezentował najnowsze zdjęcia i trendy wśród fotografów ze Śląska, Festiwal Ślonski szwong”

2017

- prezentacja cyklu *EPGL* w 28. odcinku „Dobry Kadr”, prowadzonego przez Arkadiusza Gole, Dziennik Zachodni
- publikacja fotografii w *The Hidden Photo*

2015

- *DEBUTS* – publikacja (edycja 2015) i wystawy zbiorowe – Łódź, Kraków, Warszawa, Opole, Wiedeń
- *Eastreet 3* – publikacja i wystawy zbiorowe – Lublin, Zagreb, Wrocław

2. Życiorys artystyczno-naukowy

Urodziłam się i wychowywałam na Górnym Śląsku. W okresie nastoletnim interesowałam się biologią i sztuką. W liceum uczęszczałam do klasy o profilu biologiczno-chemicznym. W tym samym okresie zaczęłam uczęszczać na zajęcia fotograficzne prowadzone przez Sebastiana Michałuszka w Młodzieżowym Domu Kultury w Gliwicach.

Po maturze uczęszczałam do Medycznej Szkoły Policealnej Województwa Śląskiego w Zabrze (z profilem technik elektroradiolog). Zrezygnowałam z niej po pierwszym roku na rzecz przygotowania teczki na studia na kierunku fotograficznym. Wybór padł na Instytut Fotografii Kreatywnej na Uniwersytecie Śląskim w Opawie. Uczęszczałam tam na studia licencjackie, a następnie magisterskie, które ukończyłam obroną pracy w 2021 roku. Był to dla mnie czas mocnego rozwoju, swobodnego i intensywnego tworzenia, kiedy pracowałam nad kilkoma projektami w tym samym czasie. Równolegle powstawały fotograficzne cykle *EPGL* oraz *Dam radę jak dorosnę*, a następnie *False Flag* i *Bohaterowie narodu*.

*EPGL*¹ był dla mnie ważnym cyklem, ponieważ był pierwszą świadomą realizacją dokumentalną. Opowiadałam w nim o lotnisku w Gliwicach, o przestrzeni, czasie i zmianie. Zestaw ten łączył moje fotografie dokumentalne z archiwami i eksperymentalnymi kolażami, gdzie nakładałam obrazy na siebie, aby uwypuklić upływ czasu czy fragmentaryczność pamięci. Makieta książki *EPGL*, którą przygotowałam na studiach, pokazała mi, że łączenie różnych środków wyrazu w spójną całość może być dla mnie naturalną formą wypowiedzi.

¹ Więcej zdjęć na stronie: J. Janowska, *EPGL*, <https://jadwigajanowska.pl/epgl/>, dostęp: 11.10.2025.

*Dam radę jak dorosnę*² to cykl, który powstał nieco przypadkiem, kiedy podsumowałam wykonywane od początku studiów, zrobione przez okres licencjatu, fotograficzne zapiski otoczenia – ludzi, przestrzeni, zmian związanych z usamodzielnianiem się i zderzenia wyobrażeń o dorosłości z rzeczywistością. Przemyslenia i obserwacje, jakie miałam w tamtym czasie, ujawniły się w fotografiach. Prace, realizowane w estetyce snapshotowej, były dla mnie odskocznią od pracy dokumentalnej, jaką wykonywałam przy tworzeniu *EPGL*. Za cykl *Dam radę jak dorosnę* otrzymałam

² Więcej zdjęć na stronie: J. Janowska, *Dam radę jak dorosnę*, <https://jadwigajanowska.pl/dam-rade-jak-dorosne/>, dostęp: 11.10.2025.

nagrodę w konkursie Grand Press Photo w kategorii Young Poland (2018). Zdjęcia te stanowiły praktyczną część mojej pracy licencjackiej (promotor dr Jan Brykczyński). Teoretyczna część dotyczyła działalności Gliwickiego Towarzystwa Fotograficznego (promotor: dr hab. Rafał Milach, prof. UŚ).

W trakcie ostatniego roku studiów licencjackich moją uwagę przykuła gliwicka radiostacja – i to jej poświęciłam kolejne lata pracy twórczej. To obiekt ważny historycznie – miała tam miejsce tzw. prowokacja gliwicka. Obecnie miejsce to stanowi punkt turystyczny, a znak graficzny wieży wykorzystywany jest w materiałach promocyjnych miasta. Sam obiekt nazywany jest przez mieszkańców „gliwicką wieżą Eiffla”, a do mediów społecznościowych ludzie czasami wrzucają zdjęcia, na których udają, że to Paryż. Zdecydowałam się podążać tym tropem sławnej wieży i udawania. Cykl zatytułowałam *False Flag*³. Składa się z fotografii przedstawiających wieżę oraz przedmioty z jej wizerunkiem. Drugą część stanowią portrety mnie z radiostacją – wykonywane przenośnym aparatem, gdzie wcielając się w turystkę prosiłam spotkane osoby, by zrobiły mi zdjęcie z wieżą. Prace fotograficzne realizowałam w latach 2019–2024. Część zdjęć z tego cyklu stanowiła praktyczną część mojej pracy magisterskiej. W jej części teoretycznej pogłębiłam temat z licencjatu – grupy fotograficzne działające w Gliwicach od 1951 roku (promotorem obydwu części był dr Arkadiusz Gola).

³ Więcej zdjęć na stronie: J. Janowska, *False Flag*, <https://jadowigajanowska.pl/>, dostęp: 11.10.2025.

Podczas pracy nad *False Flag*, a później także promowania tego cyklu, moją odskocznią było tworzenie kreatywnych sesji z udziałem znajomych, co zaowocowało powstaniem *Bohaterów narodu*⁴ – kolejnym zapiskiem przemyśleń o młodym pokoleniu. W tym przypadku były to inscenizowane fotografie, pokazujące nostalgię za czasami przed usieciowieniem relacji, tęsknotę za byciem i niechęć do brania odpowiedzialności.

Powodzenie tych pobocznych, dodatkowych projektów było dla mnie zaskoczeniem. Całą swoją energię i zaangażowanie wkładałam najpierw w *EPGL*, następnie w *False Flag*, a to dzięki tym „dodatkowym” realizacjom dostałam wcześniej wspomną nagrodę w konkursie Grand Press Photo, drugie miejsce w konkursie na Talent Roku organizowanym przez Fundację Pix.House (*Bohaterowie narodu*). Zainteresowanie tymi projektami poskutkowało także wystawami indywidualnymi: *Dam radę jak dorosnę* było prezentowane w Ośrodku Postaw Twórczych Zamek we Wrocławiu, a

⁴ Więcej zdjęć na stronie: J. Janowska, *Bohaterowie narodu*, <https://jadwigajanowska.pl/bohaterowie-narodu/>, dostęp: 11.10.2025.

Bohaterowie narodu w Galerii Sztuki Współczesnej Esta w Gliwicach (dzięki dofinansowaniu z programu grantowego Start Up Kulturalny CK Viktoria). Oczywiście, chociaż określam te realizacje jako dodatkowe, to zawarty w nich przekaz stanowił konkluzję długich, wnikliwych obserwacji i przemyśleń.

W 2021 roku zaczęłam pracę w Teb Edukacja w Gliwicach – do 2024 roku uczyłam tam fotografii w technikum. W latach 2022–2025 współprowadziłam w tej instytucji także kursy fotograficzne dla dorosłych. W 2023 roku zaczęłam pracę na pełen etat na Uniwersytecie Jana Długosza w Częstochowie na stanowisku asystenta badawczo-dydaktycznego w Wydziale Sztuki (do

lipca 2025 w Katedrze Malarstwa, a od sierpnia tego roku w nowopowstałym Zakładzie Fotografii) oraz, na połowie etatu, w Zespole Szkół i Jednostek Oświatowych nr 1 w Gliwicach. Dodatkowo w trakcie roku szkolnego 2023/2024 prowadziłam zajęcia fotograficzne w Pałacu Baranowice w Żorach.

W 2022 roku miałam przyjemność uczestniczyć w warsztatach organizowanych przez Nikon-Noor Academy. Była to pierwsza i jedyna edycja tych warsztatów skierowana tylko do kobiet i osób niebinarnych. Dla mnie także były to pierwsze zajęcia, w których nie uczestniczyli mężczyźni. To przyczyniło się do zauważalnego braku konkurowania ze sobą uczestniczek; panowała za to głęboka współpraca i wzajemne wsparcie. Chęć kontynuowania pracy i rozmów w takim feministycznym gronie poskutkowało powstaniem kolektywu Hydroza⁵ w składzie: Jadwiga Janowska, Jagoda Malanin, Iga Mroziak, Milena Soporowska, Kasia Rysiak i Kasia Ślesińska. Widywałyśmy się i rozmawiałyśmy online co tydzień. Owocem spotkań było stworzenie projektów członkiń kolektywu bazujących na tekście Astridy Neimanis *Hydrofeminizm, czyli stawanie się ciałem wodnym*⁶. Prace pokazywane były następnie na trzech wystawach zatytułowanych *Kto będzie płakał ostatni?*

⁵ Por. *Kolektyw Hydroza*, <https://hydrozacollegiate.com/>, dostęp: 11.10.2025.

⁶ A. Neimanis, *Hydrofeminizm, czyli stawanie się ciałem wodnym*, tłum. S. Królak, „Dwutygodnik” 2020, nr 277 (marzec), <https://www.dwutygodnik.com/arttykul/8805-hydrofeminizm-czyli-stawanie-sie-cialem-wodnym.html>, dostęp: 12.09.2025.

Ekspozycja ewoluowała z każdą kolejną prezentacją. Neimanis w swoim tekście poruszała zagadnienia związane z płcią, pamięcią i środowiskiem naturalnym. W moim cyklu *Jeśli w każdym momencie została cząstka mnie, ile zostanie mnie na potem?*, który zrealizowałam i pokazywałam z Hydrożą, stworzyłam kolaże, wykorzystując do tego przedmioty znalezione, zdjęcia i notatki.

Od początków moich zainteresowań medium fotograficznym bliskie mi były realizacje dokumentalne i reportaże. Od czasów studiów dokumentowałam m.in. wydarzenia w Muzeum w Gliwicach, Teatrze Miejskim w Gliwicach, współpracowałam z magazynem kulturalnym „Ultramaryna”, wykonywałam reportaże fotograficzne z koncertów muzycznych i festiwali muzycznych takich jak np. Tauron Nowa Muzyka i OFF Festival.

Tematem wody zajęłam się wprost latem 2024 roku, kiedy dotarły do mnie informacje o katastrofie ekologicznej w zbiorniku wodnym Dzierżno Duże, gdzie spędziłam kilka dni dokumentując przez wiele godzin skutki zakwitnięcia złotej algi. Według oficjalnych danych wyciągnięto wtedy ponad 120 000 ton śniętych ryb.

W 2024 roku jako kolektyw Hydroza przygotowaliśmy pracę na odbywający się w listopadzie w Gdańsku festiwal Narracje. Była to realizacja performatywna zatytułowana *Przytul wodę*. W jej ramach smutna maskotka kropli wody, stworzona z materiałów z recyklingu, wykorzystując uzdrowski motyw ludzi w strojach maskotek, kierowała uwagę w stronę problemów związanych ze zmianami klimatu, w tym na zanikanie cieków wodnych.

Od 2022 roku pracuję twórczo w duecie z Christopherem Myśko. Pierwszy cykl, który zaczęliśmy realizować – *Materia pamięci* – to zapis nie zauważanych na codzień śladów dawnego życia w łemkowskiej wsi Nieznajowa (obecnie bez mieszkańców), w Beskidzie Niskim. Dokumentowaliśmy m.in. jabłonie pozostałe po sadach owocowych czy kamienie po dawnych drogach i domach. Opis przestrzeni Nieznajowej stanowił pierwszy krok w długoterminowym działaniu, podczas którego odwiedzamy inne nieistniejące już wsie (m.in. Jamna Górna i Dolna, Stebnik).

Drugim realizowanym wspólnie cyklem jest *Sen o czarnym złocie*. Wykorzystując fotografię oraz wideo tworzymy wizualną opowieść o ropie naftowej w Karpatach. Obserwujemy relację ludzi z tym surowcem, implikacje jego wydobycia na rozwój regionu, a także naturalną obecność oleju skalnego w przyrodzie.

Dzięki pracy w duecie twórczym i realizacji tych projektów dużo czasu spędzam w otoczeniu natury, w miejscach, gdzie odnosimy wrażenie, że czas płynie wolniej. W efekcie po powrotach do gęstej miejskiej zabudowy i pośpiechu, patrzę na otoczenie bardziej krytycznym wzrokiem. Obserwuję u siebie wewnętrzną tęsknotę za przyrodą, która – jak sięgam myślami do czasów dzieciństwa i młodości – była zawsze obok.

W ostatnich latach obserwowałam intensywnie pojawiające się sklepy oraz galerie handlowe i rósł we mnie przymus do stworzenia o nich opowieści. Pracując w technikum obserwowałam młodzież, która wolny czas spędzała przesiadując w centrach handlowych. Towarzyszyła temu refleksja, że ja w ich wieku chodziłam częściej po polach i opuszczonych bunkrach wokół mojego miasta, niż po sklepach. Przypatrywałam się więc przestrzeniom i szukałam sposobu na narrację. Czytałam dużo o zieleni w przestrzeniach zurbanizowanych. Obserwowałam intensywne

powstawanie obiektów handlowych w moim rodzinnym mieście. Zjawisko rosnącego trendu konsumpcyjnego, jego skutków ubocznych, powodowało moją wewnętrzną niezgodę. W takich momentach chcę zabrać głos, a moją formą wypowiedzi jest fotografia. Tak zaczęła się praca nad projektem *Zielony uspokaja*.

3. Wstęp do rozważań

Człowiek dysponuje szerokim wachlarzem potencjalnych postaw wobec świata roślin. W swoich codziennych zajęciach zazwyczaj nie zwracamy uwagi na drzewa, krzewy, zarośla i kwiaty, i to do tego stopnia, że rośliny stają się niezauważalnym tłem dla naszego życia – zwłaszcza w otoczeniu „miejskiego krajobrazu” – niczym nienachalne melodie i piosenki, które tworzą pożądany nastrój w kawiarniach czy restauracjach⁷.

Temat relacji sklepów i natury wraca do mnie i absorbuje moje myśli od kilku lat. Obserwowałam, jak kolejne budynki sklepów wyrastają na pustych przestrzeniach w moim rodzinnym mieście. Liczyłam je i zauważałam zmiany – nowe obiekty pojawiały się coraz szybciej. W moim rodzinnym mieście tylko w 2024 roku ukończono budowę pawilonu handlowego, rozpoczęto budowę dwóch nowych sklepów wielkopowierzniowych i wyremontowano obiekt, który od kilku lat stał zamknięty. A to wszystko w miasteczku, które w 2020 roku miało 36 336 mieszkańców⁸. Kolejne przestrzenie handlowo-usługowe zaczęły zastępować miejsca zielone, miejsca dzikich wysp roślinności, które mijałam lub po których spacerowałam. Poczucie przytłoczenia i osaczenia zaczęło narastać – ograniczanie dostępu do natury zniechęcało do wyjść i dłuższych spacerów. Jednocześnie obserwowałam, jak ludzie spędzają czas wolny w tych nowych obiektach. Postanowiłam zgłębić ten temat, zbadać za pomocą fotografii relacje obiektów handlowych z otoczeniem. Pojawiło się tu wiele różnych wątków, ale postanowiłam skupić uwagę na aspekcie przyrodniczym. Jak wygląda zieleń w obiektach handlowych? Czy jest naturalna, czy sztuczna? Rodzima czy egzotyczna? Jak prezentuje się przyroda i krajobraz wokół tych budynków? W jaki sposób fotografia dokumentalna może ujawnić i poddać krytycznemu namysłowi proces zastępowania naturalnych ekosystemów w mieście przez komercyjne przestrzenie wykorzystujące zieleń jako element marketingowy? Głównym narzędziem badania uczyniłam fotografię, kontekstu poszukując oczywiście także w innych obszarach.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego, wśród nowych budynków niemieszkalnych oddanych do użytkowania obiekty handlowo-usługowe znajdują się od wielu lat na czwartym miejscu. Zaliczają się do nich budynki handlowo-usługowe, samodzielne sklepy i butik, centra handlowe, domy towarowe, apteki, ale także stacje paliw, hale wykorzystywane do wystaw, targów i aukcji. W 2023 roku przyrost tych obiektów stanowił 11,6%⁹, w 2022 – 11,7%¹⁰, w 2021 –

⁷ M. Marder, *Myślenie roślin. Filozofia wegetacji*, Gdańsk 2024, s. 19.

⁸ [Urząd Miasta Knurów], *Informacje o Knurowie*, <https://www.knurow.pl/miasto-knurow/informacje-o-knurowie>, dostęp: 11.10.2025.

⁹ [Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Lublinie], *Efekty działalności budowlanej w 2023 r.*, Warszawa, Lublin 2024, s. 39, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5478/3/19/1/efekty_dzialalnosci_budowlanej_w_2023_r.pdf, dostęp: 2.02.2025.

¹⁰ [Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Lublinie], *Efekty działalności budowlanej w 2022 r.*, Warszawa, Lublin 2023, s. 39, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5478/3/18/1/efekty_dzialalnosci_budowlanej_w_2022_r.pdf, dostęp: 2.02.2025.

12%¹¹, a w 2000 – 11,8%¹². Wśród nowych obiektów niemieszkalnych oddawanych do użytkowania na pierwszym miejscu plasują się „pozostałe budynki niemieszkalne”, w których przeważają budynki gospodarstw rolnych. Na drugim miejscu znajdują się budynki należące do kategorii transportu i łączności. Na trzeciej pozycji plasują się budynki przemysłowe i magazynowe, bez których same obiekty handlowe nie mogłyby wydajnie funkcjonować, stąd procent obiektów handlowych w połączeniu z halami magazynowymi realnie jest większy.

Lasy w Polsce po roku 1945 zaczęły obejmować coraz większe tereny w związku z zapotrzebowaniem na drewno – ich powierzchnia zwiększyła się z 21% do 29,7% terenu kraju i wartość ta utrzymuje się od kilku lat¹³. Z drugiej strony, w 2022 roku opublikowano badania, w których stwierdzono, że w ciągu 60 lat (1960–2019) globalna powierzchnia lasów zmniejszyła się, a liczba utraconych lasów jest większa niż ich przyrostu. Przy wzroście liczby ludności powierzchnia lasów na mieszkańca ziemi zmniejszyła się o ponad 60%¹⁴.

Zostawmy jednak lasy, wróćmy do miast. W przestrzeniach miejskich zieleń, w tym drzewa, sprawują ważną funkcję. Magazynują wodę, oczyszczają powietrze, ich cień daje schronienie w coraz to dłuższe i bardziej upalne okresy. Ponadto zwiększają atrakcyjność przestrzeni. W latach 2011–2014 tylko w miastach wojewódzkich wycięto ponad 800 tysięcy drzew¹⁵. Tematem tym w 2022 roku zajęła się Najwyższa Izba Kontroli. We wnioskach pokontrolnych stwierdzono:

Obowiązujące przepisy wciąż nie chronią przed zabudową terenów zielonych spełniających w miastach istotne funkcje klimatyczne, wentylacyjne, czy hydrologiczne. Jak pokazała kontrola przeprowadzona przez NIK, normy prawne regulujące od 18 lat planowanie i zagospodarowywanie przestrzenne zamiast wspierać zachowanie i powiększanie systemów przyrodniczych dopuszczają do ich postępującego i nieodwracalnego osłabiania¹⁶.

W dalszej części, dotyczącej utrzymania i zwiększania terenów zielonych, znalazły się informacje o tym, że 37 przedsięwzięć rewitalizujących nie przyczyniło się do zwiększenia powierzchni biologicznie czynnej. Dodatkowo:

NIK sprawdziła także zezwolenia na usunięcie drzew i krzewów wydane w kontrolowanych miastach. W badanym okresie z nieruchomości gminnych wycięto w sumie niemal 116 tys. drzew i ponad 141 tys. m² krzewów, najwięcej w Warszawie – prawie 37 tys. drzew i niemal 16 tys. m² krzewów.

¹¹ [Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Lublinie], *Efekty działalności budowlanej w 2021 r.*, Warszawa, Lublin 2022, s. 46, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5478/3/17/1/efekty_dzialalnosci_budowlanej_w_2021_r.pdf, dostęp: 2.02.2025.

¹² [Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Lublinie], *Efekty działalności budowlanej w 2020 r.*, Warszawa, Lublin 2021, s. 46, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5478/3/16/1/efekty_dzialalnosci_budowlanej_w_2020_roku.pdf, dostęp: 2.02.2025.

¹³ [Lasy Państwowe], *Polskie lasy*, <https://www.lasy.gov.pl/pl/nasze-lasy/polskie-lasy>, dostęp: 17.03.2025.

¹⁴ R.C. Estoque, R. Dasgupta, K. Winkler i in., *Spatiotemporal pattern of global forest change over the past 60 years and the forest transition theory*, „Environmental Research Letters” 2022, nr 17, s. 1.

¹⁵ J. Mencwel, *Betonoza. Jak się niszczy polskie miasta*, Warszawa 2020, s. 81.

¹⁶ [Najwyższa Izba Kontroli], *Tereny zielone w miastach bez ochrony przed zabudową*, <https://www.nik.gov.pl/najnowsze-informacje-o-wynikach-kontroli/tereny-zielone-w-miastach.html>, dostęp: 17.03.2025.

W zamian za wycięte drzewa trzeba posadzić nowe. Z kontroli wynika, że w dziesięciu na 19 skontrolowanych miast, na nieruchomościach gminnych nasadzono mniej drzew niż z nich wycięto – w Katowicach o ponad 17 tys., w Lublinie o ok. 4 tys., a w Łodzi o ponad 2 tys. W pozostałych 9 miastach nasadzono więcej drzew niż usunięto – w Warszawie o prawie 10 tys., Krakowie o ok. 7 tys., w Gdańsku o ok. 4 tys.¹⁷

Nie chodzi też o same obiekty handlowe, a raczej o ich często niepotrzebne natężenie, które jest oczywiście większe w obszarach zurbanizowanych. Bezsprzecznie, tego typu punkty usługowe są potrzebne, ale – jak wszędzie – wskazany jest rozsądek i umiar aby zachować równowagę. Tymczasem łatwo natknąć się na nagłówki lokalnych mediów typu: *Czwarte centrum handlowe w Szadółkach. Wszystkie przy jednej ulicy*¹⁸ czy też *Trzy duże centra handlowe w Warszawie do zburzenia*¹⁹.

Osobnym tematem są rankingi najbardziej zielonych czy ekologicznych galerii handlowych. Zwracanie uwagi na ograniczanie zużycia wody, tworzenie łąk kwiatnych czy pasiek na terenach należących do tych miejsc jest ważną i dobrą praktyką. Pytanie brzmi, czy stworzenie zielonej przestrzeni na dachu obiektu lub łąki kwiatnej pomiędzy obiektem, parkingiem a ulicą, może zrekompensować naturze odebraną przestrzeń. Kwestia ta jest szczególnie ważna w dobie kryzysu klimatycznego. Stanisław Jaromi, konstatując dane dotyczące krajobrazu zmienionego przez człowieka, zauważył, że:

[...] sto lat temu pod uprawę roli i hodowlę zwierząt gospodarskich przeznaczone było około piętnastu procent powierzchni Ziemi. Obecnie już ponad siedemdziesiąt siedem procent łądów (z wyjątkiem Antarktydy) oraz osiemdziesiąt siedem procent oceanu zostało zmodyfikowane w wyniku działalności człowieka²⁰.

W 2021 roku przebadano rejony, które mogłyby stanowić tzw. kluczowe obszary bioróżnorodności, integralnie ekologicznie, obejmujące co najmniej 10 000 km²:

Stwierdziliśmy, że tylko 2,8% powierzchni lądowej planety jest reprezentowane w obszarach 10 000 km² lub większych z niskim śladem ludzkim, bez znanej utraty gatunków i bez gatunków, o których wiadomo, że są zmniejszone poniżej gęstości funkcjonalnych. To kontrastuje z szacunkami 20–40% ze zmapowanej nienaruszoności siedlisk w literaturze²¹.

Jednak spokojnie, przecież „zielony uspokaja”.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ M. Brancewicz, *Czwarte centrum handlowe w Szadółkach. Wszystkie przy jednej ulicy*, <https://www.trojmiasto.pl/dom/Czwarte-centrum-handlowe-w-Szadolkach-Wszystkie-przy-jednej-ulicy-n101453.html?strona=3>, 10.05.2016, dostęp: 6.02.2025.

¹⁹ M. Wojtczuk, *Trzy duże centra handlowe w Warszawie do zburzenia. Na ich miejscu: mieszkania na wynajem, hotele, biura i handel*, <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,27526346,az-trzy-duze-centra-handlowe-reduta-targowek-i-king-cross.html>, 3.09.2021, dostęp: 6.02.2025.

²⁰ S. Jaromi, *Boska Ziemia*, Kraków 2019, s. 122.

²¹ A.J. Plumptre, D. Baseiro, R.T. Belote i in., *Where Might We Find Ecologically Intact Communities?*, „Frontiers in Forests and Global Change” 2021, vol. 4, <https://doi.org/10.3389/ffgc.2021.626635>, dostęp: 9.12.2024, s. 8. Tłum. moje – J.J.

4. Zielony uspokaja – konotacje

Za słownikiem PWN termin „zielony” oznacza:

1. «mający barwę świeżej trawy lub szmaragdu»
2. «o owocach: niedojrzały»
3. «o barwie skóry, cery ludzkiej: blade z zielonkawym lub brunatnoszarym odcieniem; też: o człowieku: mający taki kolor cery»
4. pot. «o człowieku: niedoświadczony lub niemający wiedzy na jakiś temat»²².

Kolor zielony kojarzy się nam z przyrodą – kietkującymi roślinami, szumem liści, falującą trawą, a więc także z naturą, spokojem i odpoczynkiem. Barwa ta oznacza wiosnę, nadzieję i odnawiające się życie. W przeszłości uosabiana była z wodą i rajskim ogrodem.

Preferencje kolorów zachowały się bardzo silnie w kulturze ludowej, gdzie semantyka barwy zielonej jest ściśle związana z symboliką drzew i roślinności, ich żywotnością, zdrowiem i siłą. Zawiera w sobie idee wiecznego trwania, bądź wiecznego, okresowego odradzania się²³.

Druga połowa XX wieku to czas zastanawiania się i badania wpływu zieleni – natury – na człowieka. Zaobserwowano, że ludzie preferują miejsca z roślinnością i jej pozytywny wpływ na redukcję stresu, a także dobre działanie zielonych przestrzeni na pacjentów podczas rekonwalescencji w szpitalach²⁴. Obserwacje związku pomiędzy człowiekiem a przyrodą skutkowały stworzeniem przez Ericha Fromma pojęcia biofilii²⁵, które należy rozumieć jako umiłowanie życia i form życia²⁶. Zieleni wprowadzona do obiektów handlowych może redukować stres i napięcia, spowodowane chociażby przebodźcowaniem konsumentów przez wiele elementów walczących o ich uwagę²⁷. Korzystne implikacje roślinności mogą dotyczyć także pracowników tych obiektów, a ich lepsze samopoczucie jest ważne, gdy dochodzi do kontaktu z klientami. Wprowadzenie zieleni do przestrzeni sklepowych wpływa więc na dobrostan, który jest szeroko wykorzystywany w zwiększaniu wydajności i pomnażaniu kapitałów, o czym pisał William Davies²⁸. Roślinność wprowadzana wokół i do obiektów handlowych ma sprawić, że ludzie spędzą tam więcej czasu, w tym spacerując, przesiadując w punktach gastronomicznych, podziwiając witryny sklepowe i dokonując zakupów. Walter Benjamin pisał w „Pasażach”:

Flâneur szuka schronienia w tłumie. Tłum jest woalem, poprzez który flâneur widzi znane sobie miasto na kształt fantasmagorii. Wydaje się, że fantasmagoria ta, w której raz jest ono pejzażem, raz

²² Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/zielony-i;2546071.html>, dostęp: 10.10.2024.

²³ S. Skuza, *Łaciński viridis, włoski verde, polski zielony: językowo-kulturowe studium barwy zielonej*, „Studia Europaea Gnesnensia” 2019, nr 19, <http://dx.doi.org/10.14746/seg.2019.19.6>, s. 141.

²⁴ Por. Y. Joye, K. Willems, M. Brengman i in., *The effects of urban retail greenery on consumer experience: Reviewing the evidence from a restorative perspective*, „Urban Forestry & Urban Greening” 2010, vol. 9, is. 1, <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2009.10.001>.

²⁵ Por. E. Fromm, *Serce człowieka. Jego niezwykła zdolność do dobra i zła*, tłum. R. Saciuk, Warszawa, Wrocław 1996.

²⁶ Por. np. rozdział *Biofilia – teoria i praktyka projektowania* w książce B. Modrzewski, *Biocity*, Warszawa 2015.

²⁷ Por. Y. Joye, K. Willems, M. Brengman i in., *The effects of urban retail greenery...*

²⁸ W. Davies, *Przemysł szczęścia. Jak politycy i biznesmeni sprzedali nam well-being*, tłum. B. Kaniewski, Warszawa 2023.

izbą, zainspirowała później twórców wystroju wielkich magazynów, które tym sposobem wykorzystują samą flâneurie do zwiększania obrotów. Tak czy owak, wielkie magazyny są ostatnim rewirem przechadzek flâneur²⁹.

Sama postać flâneura była to figura spacerowicza, mającego sporo wolnego czasu, oglądającego miejskie życie, przeciwieństwo osoby pracującej. Opisując praktyki XIX-wiecznego Paryża Nicholas Mirzoeff konstatuje: „Tym, co sprawia, że ta epoka wydaje się tak podoba do współczesności, jest właśnie jej fascynacja aktywnościami czasu wolnego i konsumpcją, głównymi działaniami realizowanymi dziś w centrach tak wielu miejsc na całym świecie³⁰”. Robert Zielnicki z kolei stwierdza: „O ile dawny flâneur był kreatorem własnego świata fantazji, o tyle obecny, nawet nie podejrzewając, poddaje się przemożnej woli rynku”.³¹

Opisywany kolor „[...] funkcjonuje także w wyrażeniach polskich: być zielonym z zazdrości, pozieleniec z zazdrości”³². Nadmierna chęć posiadania obiektów jest kołem napędowym maszyny kapitalizmu. Zazdrość może być chęcią posiadania czegoś – niekoniecznie obiektu, który posiada ktoś inny. Przechadzając się po sklepowych alejach mijamy witryny. Szklane, z wystawionymi towarami, są dla odbiorców naturalnym elementem w przestrzeniach sklepowych. Ich celem jest wabienie konsumentów, zachęcenie do zajrzenia, otwarcie wnętrza na zewnątrz. Rozbudowane ekspozycje mają na celu wzbudzenie pożądania, nawet jeśli oferowane przedmioty są zbędne. „Szyba okna sklepowego ujawniała charakterystyczną dla magazynu handlowego zasadę »otwarcia«, zgodnie z którą konsumpcyjna potrzeba »samego patrzenia« miała swoją cenę, nie tyle w obowiązku zakupu, co w rozbudzonym pragnieniu”³³.

Tytuł mojego projektu można również zdekodować w następujący sposób: ktoś niedojrzały (lub niedoświadczony, „zielony”, gdy chodzi o pojęcie problematyki) próbuje nas uspokoić, udobruchać czy też zmiękczyć. Pod koniec XX wieku pojawiały się głosy, że na słabą świadomość ekologicznego zagrożenia wpływa ukrywanie przez wielkie korporacje kosztów środowiskowych, jakie wynikają z ich działalności³⁴. W dobie kryzysu ekologicznego wykorzystywane są zielone, proekologiczne hasła używane tylko w celach marketingowych, mających na celu zwiększenie sprzedaży i zapewnienie konsumentów, że produkty czy miejsca są tworzone zgodnie z naturą oraz mają na celu jej dobro. Jeden z entuzjastycznych wstępów do artykułu w przestrzeniach internetowych po wpisaniu w wyszukiwarkę fraz typu „zielone centra handlowe” głosił entuzjastycznie:

Współczesne galerie handlowe to coś znacznie więcej niż miejsce, w którym robimy zakupy. Obecnie to skomplikowane kompleksy pełne udogodnień dla gości: od sklepów, poprzez część gastronomiczną, strefy zabaw dla maluchów, pokoje pracy i relaksu, aż do... oaz zieleni. Tak! To

²⁹ W. Benjamin, *Pasaże*, tłum. I. Kania, Kraków 2025, s. 54.

³⁰ N. Mirzoeff, *Jak zobaczyć świat*, Kraków, Warszawa 2016, s. 182.

³¹ R. Zielnicki, *Od pasaży do parków rozrywki. Szkic o przeobrażeniach flâneuryzmu*, „Kultura Współczesna. Teoria, Interpretacje, Praktyka” 1999, nr 3 (21), s. 99.

³² S. Skuza, *Łaciński viridis, włoski verde, polski zielony...*, s. 142.

³³ A. Friedberg, *Wirtualne okno. Od Albertiniego do Microsoftu*, tłum. A. Rejniak-Majewska, M. Pabiś-Orzeszyna, Warszawa 2012, s. 207.

³⁴ Por. np. K. Waloszczyk, *Kryzys ekologiczny w świetle ekofilozofii*, Łódź 1996.

właśnie zieleń stała się jednym z najważniejszych elementów, które wpływają na postrzeganie galerii handlowych³⁵.

W samym artykule pojawiają się stwierdzenia, chociaż dość enigmatyczne, że wprowadzoną roślinność trzeba „kompleksowo dopasować do oczekiwań gości”³⁶. Ewa Trzaskowska i Paweł Adamiec w badaniach analizy zieleni terenów handlowych w różnych miastach w Polsce stwierdzają, że:

W budynkach dominują sztuczne rośliny oraz dekoracje z zieleni ciętej. Jedynie w 35 badanych obiektach (31%) – 6 marketach, 12 galeriach 17 centrach handlowych – zaobserwowano żywe kompozycje roślinne. [...] Przy ocenie roślinności na zewnątrz wykazano, że w 11% (ze 110) przebadanych obiektów zieleń nie występuje wcale (w tym w 1 centrum handlowym, 2 galeriach, 9 marketach), a w pozostałych pojawiają się grupowe, lecz przypadkowe nasadzenia³⁷.

Odnotowali oni także powtarzalny dobór roślin (pięciornik, irga, kosodrzewina, tawuły, jarzęby)³⁸ sadzonych przy dwóch wiodących sieciach sklepów (Lidl oraz Biedronka) w kraju. Badania pokazują nieco odmienny obraz zieleni towarzyszącej obiektom handlowym niż ten wykreowany w mediach i wizualizacjach nowo powstających przestrzeni.

Ciekawym kontekstem do rozważań mogą być spostrzeżenia Mo Wilde, która naukowo zajmuje się zielarstwem. Podczas *lockdownu* postanowiła przez rok żywić się tylko tym, co da jej natura. Efektem obserwacji z tego okresu jest książka *Dzikość, która uzdrawia*, gdzie Wilde swoje przemyślenia, zbiory i dietę. Poza dzikimi, zielonymi terenami czy wybrzeżem morskim, autorka wykorzystywała rośliny, które rosły przy sklepie:

Zbieractwo na parkingu

Straiton, 14 marca

Wpadam do Ikei. Żartowałam. Rozległy parking otoczony jest długim żywopłotem porzeczeki krwistej. Jej ciemnoróżowe kwiaty smakują jakby wymieszać ze sobą rozmaryn, lawendę, tymianek, a na koniec dodać różę. [...] Sklep jest zamknięty z powodu lockdownu, a na parkingu panuje niesamowita cisza [...]. Pod nieobecność człowieka natura jest zajęta wypełnianiem luki po nim. Przez szczelinę w asfalcie przebija się maleńka, rachityczna brzoza, łapiąc promienie słońca, a wzdłuż krawędzi chodników, korzystając z czystego powietrza, wyłaniają się pokrzywy³⁹.

Przestrzenie przejmowane przez człowieka, po chwilowym jego wycofaniu, czy zwykłym „zaniedbaniu”, przejmują rośliny. Często nazywane chwastami, chociaż wiele z nich przez lata stanowiło pokarm, uzupełnienie diety, źródło cennych wartości odżywczych (przykładem mogą być wspomniane pokrzywy, ale także osty, szczawie, rumianki, koniczyny, rzeżuchy i inne). Część z nich

³⁵ *Dlaczego galerie handlowe potrzebują zieleni?*, <https://inspirowaninatura.pl/dlaczego-galerie-handlowe-potrzebuja-zieleni/>, dostęp: 6.02.2025.

³⁶ Tamże.

³⁷ E. Trzaskowska, P. Adamiec, *Zieleń obiektów handlowych i stref komercyjnych*, „Problemy Rozwoju Miast” 2015, nr 3 (12), s. 14.

³⁸ Tamże, s. 16.

³⁹ M. Wilde, *Dzikość, która uzdrawia*, tłum. T. Sikora, Kraków 2024, s. 133–134.

wyrasta spomiędzy zniszczonych kostek brukowych na parkingach, czy na tyłach obiektów handlowych. Jednak były one tam też przed zbudowaniem tych obiektów.

Nie powinno ująć uwagę, że dominującą część roślinności wewnątrz obiektów handlowych stanowią gatunki egzotyczne lub rośliny sztuczne. Wśród żywych okazów można zaobserwować ceniolubnego zamioculcasa lub znacznych rozmiarów monstery, czyli roślinność egzotyczną. Jak pisze Marta Miskowiec, „Egzotyczne rośliny (prawdziwe i plastikowe) przyciągają naszą uwagę zapewne dlatego, że miejsca z których pochodzą, kojarzą się z idealnym światem, znanym z filmów i reklam, niemal bajkowym i rajskim”⁴⁰.

Filip Springer w książce *Szara godzina. Czas na nową architekturę* zestawia budownictwo i koncepcje kreatorów miejskich przestrzeni z ekologią. Powołując się na raport Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu (Intergovernmental Panel on Climate Changing – IPCC) z 2018 roku, zadaje pytanie:

Jak to możliwe, że tak dużo rozmawiamy o podróżach samolotami, odzieżowych sieciówkach, plastikowych słomkach i samochodach elektrycznych, a tak mało o budynkach? A przecież ślad węglowy związany ze wznoszeniem, użytkowaniem i ewentualnym demontażem budowli stanowi około czterdziestu procent globalnych emisji. Za jedną czwartą odpowiedzialne są systemy ogrzewające, wentylujące i klimatyzujące biura, domy, sklepy⁴¹.

Ben Wilson pisząc o roślinności w miastach zauważa, że „odsetek łądu pokryty betonem i asfaltem rośnie znacznie szybciej niż odsetek ludności”⁴². Stanisław Jaromi stwierdza, że „Znamy też jednak dorosłych, narzekających, że ich ulubione drzewo zostało właśnie wycięte, a ukochana łąka i staw zniknęły na rzecz nowego sklepy i parkingu.”⁴³ Paul Kingsnorth w swoim eseju *Poeta i Maszyna* przytacza fragment wiersza Edwarda Thomasa:

Nie zauważyłem go zanim
Nie zniknął – wąski zagajnik
Gdzie drwal dziś ścina
Banknotem ostatnią z wierzb.

I opatruje go komentarzem:

Thomas nie żył na tyle długo, aby zobaczyć, co z tą wsią zrobiło rolnictwo przemysłowe, masowa motoryzacja czy konsumpcyjny kapitalizm, ale wydaje mi się, że musiał to przeczuwać podczas swoich samotnych wędrówek⁴⁴.

Zastanawiam się, czy Thomas przeczuwał także zanikanie przestrzeni zielonych na rzecz obiektów handlowych. Dla mnie ten wiersz trafnie opisuje obecną sytuację. Dodatkowo, możemy pomyśleć o drzewie jako symbolu życia, który był chroniony i traktowany z szacunkiem. Ernst Jünger w eseju *Drzewo* pisał: „Perscy królowie nakazywali zdobić stare platany złotymi łańcuchami i stawiali przy

⁴⁰ M. Miskowiec, *Rośliny*, w: *Hawaikum. W poszukiwaniu istoty piękna*, red. M. Kozień, M. Miskowiec, A. Pankiewicz, Wołowiec, Kraków 2015, s. 100.

⁴¹ F. Springer, *Szara godzina. Czas na nową architekturę*, Kraków 2024, s. 21.

⁴² B. Wilson, *Miasto i dżungla. Jak natura wrosła w cywilizację*, tłum. M. Skowron, Kraków 2025, s. 30.

⁴³ S. Jaromi, *Boska Ziemia...*, s. 23.

⁴⁴ P. Kingsnorth, *Wyznania otrzeźwiałego ekologa i inne eseje*, tłum. T. Sikora, Kraków 2024, s. 96.

nich wartowników. W prastarych dębach Germanie czcili wszechojca, wszechświat postrzegali jako jesion”⁴⁵. Lekkość z jaką ludzie obecnie wycinają drzewa w celach zysku, ukazuje aspekt odbóstwienia, odcięcia od przeszłości, jedności z naturą i szeroko pojmowanej duchowości. W dalszej części tekstu Jünger stwierdził: „Z dawien dawna człowiek brał drzewo za przewodni obraz, gdy myślał nad swoim przyjściem i odejściem”⁴⁶. Obecnie społeczeństwo nie chce myśleć o odejściu, przemijaniu, tymczasowości. Idąc myślami za Byung-Chul Han: „W dzisiejszym świecie przepada wszystko, co boskie i odświętne. Nasz świat stał się domem towarowym, galerią [...]. Hałas komunikacji dławi ciszę [...]. Rzeczy zagłuszają niebo i ziemię”⁴⁷.

⁴⁵ E. Jünger, *Drzewo*, w: *Wybór esejów o słowach i drzewach*, tłum. B. Baran, Warszawa 2017, s. 141.

⁴⁶ Tamże, s. 143.

⁴⁷ Byung-Chul Han, *Spółczesność zmęczenia i inne eseje*, tłum. R. Pokrywka, Warszawa 2022, s. 90.

5. Realizacje innych fotografów w kontekście poruszanego tematu

André Rouillé zwraca uwagę na związek fotografii z miastami, jednocześnie wskazując na znikome obrazowanie przez nią zurbanizowanych przestrzeni:

Należy jednak z całą mocą podkreślić, że z drugiej strony miasto w dużym stopniu zostało jednak pominięte przez fotografię, która, przynajmniej na początku prawie w ogólnie lub zaledwie w minimalnym stopniu towarzyszyła gwałtownym przemianom, jakie się w nim dokonywały: na fotografiach nie zobaczymy ani warsztatów rzemieślniczych, ani sklepów [...]⁴⁸.

We wcześniejszych rozważaniach wspominałam o wywodzącej się z Francji figurze flâneura. Wśród fotografów opisujących przestrzeń miejską determinacją wyróżniał się Eugène Atget, który uwiecznił Paryż, przez lata dokumentując miasto kawałek po kawałku, właśnie w czasach, kiedy zmieniało się ono umożliwiając i generując flaneuryzm. Wśród licznych zdjęć architektury pojawiają się i one – witryny sklepowe, stragany a także duże reklamy w przestrzeniach miejskich. Fotografie te jednak nie były głównym tematem pracy – nim było samo miasto.

Naomi Rosenblum pisze o latach sześćdziesiątych XX wieku jako o momencie, w którym masowa fotografia złączyła się z uwiecznieniem rzeczy bliskich, prostych, codziennych:

Wszechobecne symbole współczesnej kultury, takie jak samochody, reklama, graffiti i wystawy prowincjonalnych sklepików przyciągały nie tylko malarzy puszek, znaków drogowych i bohaterów komiksów, ale również fotografów⁴⁹.

Witryny sklepów pojawiają się więc na fotografiach Lee Friedlandera (np. *Cincinnati, Ohio*, 1963), Garry'ego Winogranda i innych.

Jednym z fotografów, którzy skupili się całkowicie na temacie obiektu handlowego był Stephen DiRado, amerykański fotograf, który przez dwa lata fotografował Worcester Center Galleria – duże centrum handlowe wybudowane w 1971 w centrum Worcester. Efektem prac w latach 1984–1986 była wystawa *Galleria Series* (choć sam DiRado cykl nazywa współcześnie *Mall Series*), prezentowana w 1986 roku w The Worcester Art Museum jako pierwsza indywidualna wystawa DiRado (choć był to jego drugi projekt). Zainteresowanie dokumentalne fotografa skupiło się na osobach, które spędzały czas w centrum handlowym. Portretował ludzi w różnym wieku – zarówno konsumentów, jak i pracowników. Samo centrum handlowe było uważane za jedno z najlepszych centrów handlowych w Nowej Anglii, ale DiRado wspominał, że kiedy kończył pracę nad cyklem, obiekt już powoli podupadał. Po dwudziestu latach od powstania sklep upadł, zmienił właściciela i charakter, a ostatecznie został zamknięty w 2006 roku i wyburzony w 2011⁵⁰.

Andreas Gursky to niemiecki wybitny twórca wizualny, wykorzystujący i przetwarzający fotografie w procesie postprodukcji. W skutek tego powstają prace prezentowane w dużych formatach, często o wysokości ponad 2 metrów i szerokości kilku, które wciągają odbiorców. Świadomość dużej postprodukcji w pracach Gursky'ego nie zmniejsza wrażenia magnetyzmu

⁴⁸ A. Rouillé, *Fotografia. Między dokumentem a sztuką współczesną*, tłum. O. Hedemann, Kraków 2007, s. 42.

⁴⁹ N. Rosenblum, *Historia fotografii światowej*, tłum. I. Baturó, Bielsko-Biała 2005, s. 527.

⁵⁰ Więcej na temat projektu: S. DiRado, *Mall Series*, <https://stephendirado.com/mall-series/>, dostęp: 28.09.2025.

realności. W 1999 roku artysta ten stworzył pracę *99 Cent*. Fotografie stanowiące punkt wyjścia do wykonał w sklepie sieci 99 Cents Only Store w Los Angeles. Praca ta ukazuje konsumpcyjne morze produktów – sklepowe półki widziane z niecodziennej, lekko ptasiej perspektywy, wypełnione pudełkami z produktami w większości w cenie 99 centów. Uczucie przytłoczenia potęguje zduplikowane półki i produktów, stworzone przez Gurskyego w postprodukcji, w formie odbicia na suficie. Pomiędzy regałami widoczne są sylwetki ludzi, chociaż w pierwszym momencie z powodu wielości kolorowych opakowań mogą być one niezauważone. W 2001 roku artysta wrócił do tego tematu, tworząc *99 Cent II Diptych*. Dzieło powstało jako zestawienie dwóch prac przedstawiających wnętrze tego samego sklepu, gdzie na jednej części dominują produkty spożywcze i ozdoby halloweenowe, a na drugiej drobne akcesoria i produkty kosmetyczne. Mniej przytłaczające pod kątem mnogości produktów są prace *Prada* (z 1996 i 1997 roku) czy *Untitled V* (1997), prezentujące również półki sklepowe. Różnicą jest zdecydowanie mniejsza liczba ujętych na nich produktów. Czystość, porządek i spokój wskazują na prestiż przedstawionego wnętrza, tak różnego od tego w *99 Cent*⁵¹.

L'ubo Stacho w latach 1984–2014 dokumentował liczne sklepy, punkty usługowe i małe gastronomię na ulicy Obchodná (po słowacku „obchod” znaczy sklep) w Bratysławie⁵². Fotografie przez lata wykonywał w ten sam sposób – dokumentując obiekty handlowe od frontu, tworząc typologię obiektów handlowych, wejść i witryn. W ten sposób powstał zapis zmian pojawiających się pod tym samym adresem lokali, a także wystrojów witryn, w tym ozdabiania ich z okazji świąt państwowych. „Z dzisiejszej perspektywy jako szczególnie absurdalne jawią się te, które upamiętniały śmierć sowieckich przywódców partyjnych. Oficjalne portrety zmarłych umieszczano wśród najzwyczajniejszych towarów – konserw lub ubrań”⁵³. Dodatkowo, oglądając prace Stacho możemy obserwować zmiany małej przestrzeni wokół sklepów – remonty chodników czy elewacji budynków.

Wyjątkową postawą, jeśli chodzi o podejmowanie tematów związanych ze sklepami, centrami handlowymi i konsumpcjonizmem jest Brian Ulrich. Aktywnie tworzący fotograf amerykański, całą swoją działalność opiera na pokazywaniu różnych aspektów kultury konsumpcyjnej. *Retail* pokazuje wnętrza sklepów wielkopowierzchniowych i obecnych w tych przestrzeniach konsumentów. W zestawie *Thrift* skupił się na dokumentowaniu sklepów z rzeczami używanymi oraz ich pracowników. Z kolei cykl *Dark Stores, Ghostboxes & Dead Malls* to wizualna opowieść o zamierających lub upadłych już sklepach i centrach handlowych. Określenia, z których składa się tytuł projektu („dark stores” – ciemne sklepy, „ghostboxes” – pudełka z duchami, „dead malls” – martwe centra handlowe) to terminy, które są używane w branży handlowej w Stanach Zjednoczonych na określenie opróżnionych, pustych i umierających sklepów detalicznych i centrów handlowych. Projekt *The Centurion*, gdzie autor wykorzystuje tzw. miejską legendę o specjalnych

⁵¹ Wszystkie opisane prace można zobaczyć na stronie: *Andreas Gursky*, <https://www.andreasgursky.com/>, dostęp: 28.09.2025.

⁵² L. Stacho, *Obchodná 1984–2014. 30 rokov jednej ulice / One street over 30 years*, <https://obchodna1.webnode.sk/>, dostęp: 27.03.2025.

⁵³ B. Koklesova, *Obchodná 1984–2014*, w: *Fotoblok. Europa Środkowa w książkach fotograficznych*, red. Ł. Gorczyca, A. Mazur, Kraków 2019, s. 320–323.

kartach kredytowych, dla najbogatszych osób, które mogły dzięki nim kupić wszystko – samochody, samoloty, a nawet prywatne wyspy. Opowieść o istnieniu tej karty była tak żywa w społeczeństwie, że American Express, po wielu zapytaniach o możliwość uzyskania takiej karty, uruchomił bazujący na tej pogłosce program – Centurion. Ulrich w tym projekcie fotografował wystawy luksusowych sklepów, a także osoby i miejsca związane z ekstremalnym bogactwem⁵⁴.

Polskim przykładem narracji fotograficznej o punktach sklepowych jest cykl zrealizowany przez Szymona Rogińskiego – *Alkohole24*. Projekt był prezentowany w 2024 roku podczas festiwalu W Ramach Sopotu⁵⁵. Fotograf dokumentował charakterystyczne dla naszego krajobrazu miejskiego sklepy, które, jak sama nazwa wskazuje, utrzymują się z całodobowej sprzedaży alkoholu. Aby podkreślić podjęte zagadnienie Rogiński fotografował po zmroku, a punkty będące tematem jego pracy uwypuklają się z tkanki miejskiej przez liczne światła, wskazujące drogę do celu. Realizacja ta ma wydźwięk społeczny, zwraca uwagę na zagadnienie sklepów całodobowych, szczególnie w świetle wprowadzanych w niektórych miastach nocnej prohibicji.

Wojciech Wilczyk w cyklu *Zwyczajne Miasto*⁵⁶, zrealizowanym w 2023 roku stworzył dokumentacyjne obrazy miasta w ramach „Kolekcji Wrzesińskiej” – wyjątkowego w skali kraju projektu rezydencji dla artystów wizualnych. Wystudiowane fotografie, przedstawiające banalne sceny codziennego życia mają w sobie coś z hiperrealistycznego malarstwa. Przedstawione miejsca i sceny mogłyby wydarzyć się w każdym miasteczku. Wśród fotografii w cyklu pojawiają się zdjęcia z widocznymi sklepami – tymi mniejszymi i większymi, a także galerią handlową.

⁵⁴ Brian Ulrich, <https://notifbutwhen.com/>, dostęp: 25.03.2025.

⁵⁵ *Alkohole24*. Szymon Rogiński, <https://wramachsopotu.pl/wystawy/alkohole24/>, dostęp 25.03.2025.

⁵⁶ Por. M. Dąbrowski, Wojciech Wilczyk, „Zwyczajne miasto”, <https://culture.pl/pl/dzielo/wojciech-wilczyk-zwyczajne-miasto>, dostęp: 25.03.2025. Efektem projektu jest fotoksiążka: W. Wilczyk, *Zwyczajne miasto. Ordinary city*, Wrzesnia 2024.

6. Proces twórczy, inspiracje i rozwiązania estetyczne

Od początku wchodzenia przeze mnie na świadomą drogę twórczą bliska była mi fotografia dokumentalna. W porównaniu z innymi realizacjami, *Zielony uspokaja* różni się jednak wyborem głównego tematu, miejscem realizowania a także sposobem fotografowania.

Wierzę głęboko w wartość fotografii dokumentalnej oraz to, że będzie ona wzrastać z czasem. Tak na pewno jest w przypadku moich wcześniejszych realizacji – cykl *EPGL*, który opowiada o gliwickim lotnictwie, pozwolił mi na zdokumentowanie przestrzeni przed jej mocnymi zmianami wizualnymi, ale także idącymi za nimi implikacjami dla mieszkańców miasta. Obecnie miejsce to nie jest tak dostępne jak wcześniej – przestrzeń aeroklubu była dla mieszkańców stopniowo zamykana. W projekcie *False Flag* fotografowałam drewnianą wieżę gliwickiej radiostacji. Przez materiał, z jakiego jest wykonana, musi być ona poddawana regularnym konserwacjom. Tworząc fotograficzny opis tego obiektu, miałam z tyłu głowy myśl, że kiedyś tej wieży może zabraknąć w gliwickim krajobrazie. W *Zielony uspokaja* wybrane obiekty są znane wszystkim i „nudne” wizualnie – w szczególności popularne supermarkety. Stanowią jednak figurę do opisanego nieustającego rozwoju kapitalizmu i oddechowania.

Narracja moich projektów *EPGL* i *False Flag* skupiała się na jednym, konkretnym miejscu, chociaż mogły być one odczytywane w szerszych kontekstach. Spokojniejsze fotografie w *EPGL* łączyły się z ramach jednego cyklu z kolażami oraz tworzonymi zestawami. *False Flag* z kolei łączył dokumentalne obrazy wieży z dość lekkim, pozornie niedbałym, intensywnym wizualnie fotografowaniem obiektów z wizerunkiem radiostacji. W realizowanych w duecie *Materii Pamięci* czy *Śnie o czarnym złocie* praca odbywa się w bardzo konkretnych rejonach. Powstałe fotografie mają w sobie więcej spokoju, niż moje indywidualne realizacje – po części przez pracę w zespole, ale także dlatego, że są realizowane przy pomocy analogowego aparatu średnioformatowego. W cyklach *Dam radę jak dorosnę* oraz w *Bohaterach Narodu* opowieść opierała się na pracy z bohaterami ludzkimi oraz była wynikiem obserwacji otaczających mnie osób, ich zachowań, a także bliskiego mi otoczenia. Obrazy powstałe w tych projektach były intensywne i gęste, praca nad nimi była dynamiczna, z wykorzystaniem lampy błyskowej.

W przypadku *Zielony uspokaja* temat i realizowane prace objęły znacznie większy teren. Badałam miejsca, gdzie na co dzień mieszkam, pracuję i funkcjonuję, ale także przestrzenie poznane w trakcie licznych wyjazdów. Fotografie do projektu były wykonywane w dużej mierze na Śląsku (m.in. Knurów, Gliwice, Rybnik, Żory, Zabrze, Częstochowa, Katowice, Wisła), ale także w innych miastach na terenie kraju: w Kielcach, Lublinie, Wrocławiu, Krakowie, Warszawie, Gdańsku czy Ustrzykach Dolnych – oczywiście nie wszystkie trafiły do finalnej realizacji w postaci ekspozycji. Wizualnie jest to najspokojniejszy materiał, jaki stworzyłam. Moje przemyślenia na jego temat, a także zmęczenie panującym wszędzie pędem, sprawiają, że powstałe fotografie są „poukładane” i wystudiowane. W swojej estetyce, ale także poprzez podjęte zagadnienie, korespondują z nurtem nowej topografii.

Charakterystyczny dla „nowej topografii” powrót do formalnego chłodu i przedstawień, skupienie na ich dokumentalnym charakterze pozwalają pokazać problemy społeczne, ekonomiczne i kulturowe obrazowanych przestrzeni. Zarówno „nowy dokument”, jak i „nowa topografia” pozwalały obserwować i analizować ślady odcisnięte w środowisku za sprawą ludzkich działań. Fotografia staje się tu zarazem narzędziem badania owych materialnych sedymentacji, które metaforycznie przeobrażają się w osady pamięci⁵⁷.

Wystawa *New Topographics: Photographs of a Man-Altered Landscape* prezentowana była w George Eastman House w Nowym Jorku w 1975 roku, a jej kuratorem był William Jenkins. Na ekspozycji zaprezentowano fotografie dziesięciorga twórców: Roberta Adamsa, Lewisa Baltza, Joe Deala, Franka Gohlke, Nicolasa Nixona, Johna Schotta, Stephena Shore’a, Henry’ego Wessela Jra oraz Bernda i Hilli Becherów. Zaprezentowane zostały prace ukazujące bezładne przestrzenie, a jednak pokazujące interakcje człowieka w krajobraz. Odbiegały one od malarskiej estetyzacji fotografii czy ukazywania decydującego momentu. Wystawa nie została przyjęta entuzjastycznie. Umieszczone w galerii magnetofony, które zapisywały rozmowy publiczności, zachowały na taśmach słowa głębokiego zdziwienia, że na fotografiach nic się nie dzieje, a same zdjęcia są „nudne i płaskie”⁵⁸. „Świat oglądany przez pryzmat *New Topographics* wydaje się opuszczony i zupełnie nieatrakcyjny”⁵⁹ stwierdza Jan Tumli, a Paweł Starzec trafnie zauważa:

Ten odwrót od Bressonowskiej koncepcji decydującego momentu i zwrot w kierunku medytacyjnego charakteru samego obrazu, który przy pozornym zarzuceniu kryteriów estetyczności fotografii przemycił jak najwięcej informacji o sfotografowanej przestrzeni, zyskiwał bowiem drugie dno w postaci koncepcji stojącej za większością prezentowanych cykli⁶⁰.

Wystawa ta miała ogromny wpływ na kolejne pokolenia fotografów. XX wiek to intensywny rozwój przemysłu, ale także pojawiające się głosy ekofilozofii. Swoje miejsce także zaznacza sztuka konceptualna. To wszystko wpływa na rozwój i popularność estetyki prac w duchu „nowej topografii” oraz aktualność tych trendów w obecnym czasie – z racji namacalnych już przykrych skutków zmian klimatycznych.

Śledząc obecne zainteresowanie fotografów do skupiania swoich praktyk wizualnych wokół tematów podejmujących zagadnienia rozwoju przemysłowego wraz ze zmianami przyrodniczymi i stojącymi za tym konsekwencjami, Marianna Michałowska zaproponowała dla tego nurtu określenie „krajobraz krytyczny”. Stwierdza ona, że „Krajobraz krytyczny jednak nie tylko dostarcza estetycznego przeżycia, lecz przede wszystkim komentuje zmiany dokonane za sprawą ludzkiej działalności”⁶¹.

⁵⁷ M. Michałowska, M. Szymanowicz, *Wstęp*, w: *Procesy, sedymentacje, topografie. O polskim dokumencie fotograficznym*, red. M. Michałowska, M. Szymanowicz, Warszawa 2021, s. 8.

⁵⁸ Por. *New Topographics*, Göttingen 2010, s. 8.

⁵⁹ J. Tumli, *New Topographics: Photographs of a Man-Altered Landscape*, <https://www.x-traonline.org/article/new-topographics-photographs-of-a-man-altered-landscape>, dostęp: 6.02.2025.

⁶⁰ P. Starzec, *Ślad w przestrzeni społecznej. Socjologiczne spojrzenie na „nową topografię”*, w: *Procesy, sedymentacje, topografie...*, s. 166.

⁶¹ M. Michałowska, *Krajobraz krytyczny w polskiej fotografii – geografie peryferii*, „Zeszyty Artystyczne” 2020, nr 37, s. 18.

Rob Nixon opisał koncepcję „*slow violence*” – powolnej przemocy wobec natury. Jest to nieuwaga, niedostrzeganie powolnych zmian w środowisku, takich jak wylesianie, spuszczenie toksyn czy negatywny wpływ wojen na środowisko⁶². Myślę, że powolne, postępujące zanikanie „pustych” (w rozumieniu inwestorów) przestrzeni w miastach i na obrzeżach może być także zaliczone do „*slow violence*”. Te przestrzenie, porośnięte często dziką roślinnością, z wydeptanymi przez przechodniów ścieżkami, stanowią miejsca wytchnienia latem, dając cień i schronienie ludziom i innym istotom żywym – w tym równie szybko zmniejszającym się populacjom ptaków, jak chociażby wróblom. Drzewa, które także rosną lub rosły w tych przestrzeniach, pełnią ważną rolę w ekosystemie. Mogą zmniejszać skutki nagłych i gwałtownych opadów deszczu, a także zatrzymywać wodę i zapobiegać erozji ziemi.

Drzewa ze swoją umiejętnością przechwytywania i magazynowania wody (od 18 do 48 procent opadów, w zależności od gatunków oraz ukształtowania terenu) oraz zapobiegania sptywowi powierzchniowych i erozji znajdują się wśród najlepszych środków ochrony przed potęgą żywiołów⁶³.

A sama dzika zieleń to nie tylko drzewa, krzewy, ale także kwiaty i zioła, które były zwalczane na rzecz czystych, zielonych trawników, a o której Ben Willson pisał, że „jest to katastrofa niewidoczna – lub przynajmniej zakamuflowana pod pozorną soczystością”⁶⁴.

Na samym początku pracy nad projektem interesowały mnie przestrzenie handlowe w całej swojej różnorodności. Fascynowali mnie ludzie, wygląd tych miejsc, rozległy zakres oferowanych tam usług. Jednak wiele z tych aspektów było już poruszanych przez innych fotografów. Wypracowanie tematu zieleni jako głównego wątku ułatwiło mi twórczy proces, skoncentrowało uwagę. Jestem zdania, że nie można projektu wyreżyserować całkowicie w głowie, za to trzeba być otwartym na to, co przynoszą doświadczenia i trudności w procesie, a napotykanne przeciwności należy wykorzystywać. W przypadku pracy nad cyklem, w którym chciałam opowiadać o obiektach handlowych, pierwszym zasadniczym utrudnieniem był zakaz fotografowania, który obowiązuje w znakomitej większości takich miejsc. Wielokrotnie e-mailowo oraz poprzez wiadomości w formularzach kontaktowych próbowałam uzyskać zgodę od administracji różnych obiektów, jednak zawsze bezskutecznie. Do mojej skrzynki nie przyszła żadna finalna pozytywna odpowiedź. Przeglądałam strony internetowe galerii handlowych, czytałam regulaminy tych obiektów i próbowałam znaleźć miejsca, gdzie nie ma obowiązującego zakazu fotografowania – w większości bezskutecznie. Dlatego fotograficznie dokumentowałam głównie zewnątrz tych obiektów, szukając elementów związanych z naturą. Obiektyw kierowałam na roślinność, tą widzianą z parkingów i dróg, ale także ukrytą na tyłach sklepów i centrów handlowych. Fotografowałam głównie w niedziele niehandlowe. W tym czasie panował tam spokój (przez co zdjęcia bardziej nawiązują wizualnie do fotografii tworzonych w nurcie nowej topografii), którego brakowało w ciągu tygodnia. Pozwoliło to stworzyć prace pełne ciszy i spokoju, bez pojawiających się pędzących ludzi i samochodów.

⁶² Por. R. Nixon, *Slow violence and the environmentalism of the poor*, Cambridge, London 2013.

⁶³ B. Wilson, *Miasto i dżungla...*, s. 222.

⁶⁴ Tamże, s. 105.

Zastanawiając się, jak mimo panujących zakazów, pokazać także wnętrza, zdecydowałam się do projektu włączyć także nagrania wideo. Przestrzenie obiektów handlowych to miejsca, w których z jednej strony nie można fotografować, a z drugiej strony każdy nasz ruch śledzą kamery monitoringu. Ponadto najczęściej nikt z zarządzających czy administrujących nie ma problemu z tym, że ludzie robią zdjęcia i filmy telefonami. Takich obrazów możemy znaleźć bardzo dużo chociażby w serwisie Google Maps. Uznałam więc, że uzupełnieniem materiału fotograficznego będzie wideo, do którego stworzenia wykorzystam sprzęt amatorski, a przez to „niezauważany” przez ochronę obiektów. Część z filmów powstała dzięki małej kamerce DJ Pocket Camera II, inne z kolei przy użyciu aparatu w telefonie. Mogłam stać, siedzieć, przebywać w przestrzeni i obserwować – oczami swoimi i przez kamerę. Zarejestrowane kadry są statyczne, niczym „ruchome fotografie”. Dodatkowym kontekstem dla stworzenia wideo, jako dopowiedzenia fotografii, był fakt, że w większości centrów handlowych możemy odnaleźć przestrzenie kinowe. Mirzoeff twierdzi, że kino to kolejny krok w drodze, jaką przebył flâneur:

Wysiłek oglądania świata – niegdyś specjalistyczne zadanie dandysa/gapia, spacerowicza, sprzedaje się nam teraz za 30 złotych, proponując wygodne siedzenia wyposażone w miejsce na ogromny słodzony napój. Obserwacja bez bycia widzianym w mieście globalnym stała się po prostu kolejnym towarem na sprzedaż⁶⁵.

Od początku zbierania materiałów filmowych wiedziałam, że jako ścieżki dźwiękowej chcę użyć dźwięków natury. Niemałą frustrację przeżywałam, kiedy jeździłam do okolicznych lasów i parków, aby rejestrować w nich dźwięki przyrody, przez które nieustannie przebijały się jednak pogłosy ludzkiej obecności w różnych formach. „Hałas komunikacji dławi ciszę”⁶⁶ – pisał w jednym ze swoich esejów Byung-Chul Han. Były to dźwięki komunikacji, rozmów w oddali, pił spalinowych w lesie. W procesie pracy nad projektem zrozumiałam, że nie będzie lepszego tła dźwiękowego. Symbolizm jaki niesie ze sobą przyroda z przebijającym się przez nią człowiekiem, jest bardzo wymowny i podkreśla podjęte zagadnienie.

Ważnym elementem pracy jest 28-stronicowy zin. To w nim znajdują się nieliczne ujęcia z wnętrza sklepów (w których regulaminach nie było zakazów fotografowania), a także bliższe ujęcia na zieleń wokół obiektów handlowych oraz wykonane przy pomocy drona zdjęcie ukazujące relację dachu obiektu handlowego do terenu zielonego obok. Fotografia na okładce zina ukazuje szybę z wyklejonym w niej krajobrazem górskim w jednym ze sklepów. Wśród prac prezentowanych wewnątrz są m.in. fotografie ukazujące domki dla owadów i ptaków na drzewie, ale także przedstawiające sztuczną trawę, z plastikowymi roślinami, a nawet podobizną dinozaura.

Trudność w prezentowaniu projektów ukazujących krajobraz przekształcony wskutek działalności człowieka zauważa Michałowska, która, pisząc o takiej fotografii, trafnie stwierdza:

Jej celem jest bowiem krytyka, lecz częściej uznajemy ją za piękną. To problem, który mamy ze współczesnymi wcieleniami fotografii konceptualistycznej – nurty tak zwanych *environmetal*

⁶⁵ N. Mirzoeff, *Jak zobaczyć świat...*, s. 184–185.

⁶⁶ Byung-Chul Han, *Spółczesność zmęczenia...*, s. 90.

photography i *ecological photography* chcą być aktywistyczne i interwencyjne, ale wkraczają w przestrzeń galerii i muzeów⁶⁷.

Moim pierwotnym założeniem ekspozycyjnym dla *Zielony uspokaja* było przedstawienie go w przestrzeni sklepowej. Nie było to jednak możliwe do osiągnięcia przez trudności komunikacyjne z zarządcami tymi obiektami. Ponadto miejsca te stanowią zwykle źródło niewyczerpanych zewnętrznych bodźców, przez co odbiorcy mogliby mieć trudność ze skupieniem się na przekazie. Z tego powodu zdecydowałam, że pierwszy pokaz odbędzie się w czystej, spokojnej przestrzeni galerii. Miejsmem, gdzie zaprezentowałam projekt była Galeria Pusta, w Katowice Miasto Ogrodów – Instytucji Kultury im. Krystyny Bochenek. Przestrzeń galerii na planie prostokąta jest czysta, z białymi ścianami. Na ekspozycji zaprezentowałam 22 wydruki fotografii w formacie 50x70cm, które prezentowane były bez ram, podklejone na piankę i mocowane bezpośrednio do ścian. Fotografie zostały powieszony w równych odstępach, na przeciwko siebie, po 11 wzdłuż dwóch dłuższych ścian galerii. Na tylnej ścianie prezentowany był zapętłony film o długości 3 minut 48 sekund. W środkowej osi galerii, w równych odstępach zainstalowane zostały kartonowe słupy od ziemi do sufitu. Obiekty te zostały stworzone z kartonowych tub – pozostałości po nawiniętych na nie dywanach i linoleach w sklepach budowlanych. Zostały one obklejone stronami ze sklepowych gazetek reklamowych. Dopasowanie tych obiektów do przestrzeni sprawiło, że część odwiedzających wystawę myślało, że są to słupy konstrukcyjne galerii, a nie element dodany. Obiekty te nawiązują do słupów reklamowych, do elementów podtrzymujących konstrukcje hal sklepowych, a także, przez materiał, z którego są wykonane – karton i papierowe gazetki – do pni ściętych drzew.

⁶⁷ M. Michałowska, *Materia(t) fotografii. Obrazy środowiska przyrodniczego we współczesnych praktykach wizualnych*, Kraków 2024, s. 33.

7. Podsumowanie rozważań

Bardzo cenię twórczość, która komentuje rzeczywistość, będącą wypadkową długich, wnikliwych obserwacji i przemyśleń. Prace, w których można zaobserwować wniknięcie i całkowite zaabsorbowanie twórcy podjętym zagadnieniem. Marianna Michałowska trafnie zauważyła, że „zdjęcie jest »sygnałem« wskazującym istnienie problemu i aktywizującym do działania. I taki jest też, najszerzej ujmowany, niełatwy cel sztuki środowiskowej”⁶⁸. Według raportu *European State of the Climate 2024* Europa jest najszybciej ocieplającym się kontynentem⁶⁹. Uważam, że to kolejny powód, dla którego to właśnie tutaj powinny powstawać realizacje w duchu aktywizmu wizualnego. Chciałam swoją pracę wpisać w szeroko pojmowany nurt sztuki zaangażowanej oraz środowiskowej; aby moje prace były właśnie takim „sygnałem”, o jakim pisała Michałowska.

Fotografia wykorzystywana jest intensywnie od lat w reklamach, mających na celu sprzedaż oraz nieustanne zwiększanie zysku. Jest to swoiste krzywe zwierciadło, w którym zakrzywiony świat ma wyglądać lepiej. To często wynik długich prac grafików „poprawiających” przedstawiony świat. Tym bardziej myślę, że to właśnie fotografia powinna być narzędziem, które będzie działało na rzecz opozycyjnego spojrzenia. W końcu „W obliczu coraz bardziej widocznych przemian klimatycznych [...] przemysłenie »życia w antropocenie« staje się palącą koniecznością”⁷⁰.

Podjęty przeze mnie temat kiełkował i wzrastał we mnie od kilku lat. Obserwowałam znikające przestrzenie i rozlewające się rodzinne miasto. Widziałam zmiany, męczył mnie brak sprawczości. Przedstawiona praca jest konkluzją moich rozważań. Prezentowane przeze mnie fotografie ukazują skalę antropogenicznych przekształceń krajobrazu. Pojawiająca się zieleń czasami jest nawet atrakcyjna, daje jednak fałszywe poczucie harmonii obiektów komercyjnych z przyrodą. Fotografia dokumentalna może być narzędziem opowiadania o wpływie ludzi na przyrodę. Praca artystyczna nie tylko opisuje rzeczywistość, ale także staje się narzędziem do krytyki transformacji. Uważam, że w projekcie *Zielony uspokaja* ukazałam moje założenia.

Gdy wyobrażacie sobie miasto przyszłości, mniej myślcie o inteligentnej technologii, latających samochodach i drapaczach chmur, a więcej o spadających liściach, uprawach rolnych na płaskich dachach, surowych miejskich łąkach i gęstych leśnych zagajnikach⁷¹.

⁶⁸ Tamże..., s. 265.

⁶⁹ Copernicus Climate Change Service (C3S) and World Meteorological Organization (WMO), *European State of the Climate 2024*, climate.copernicus.eu/ESOTC/2024, doi.org/10.24381/14j9-s541, Bonn 2025.

⁷⁰ M.A. Raczek-Karcz, *Sztuka wobec antropocenu – wybrane strategie artystyczne*, „Przegląd Kulturoznawczy” 2021, nr 1 (47), <https://doi.org/10.4467/20843860PK.21.006.13460>, s. 99.

⁷¹ B. Wilson, *Miasto i dżungla...*, s. 18.

8. Bibliografia

Andreas Gursky, <https://www.andreasgursky.com/>, dostęp: 28.09.2025.

Alkohole24. Szymon Rogiński, <https://wramachsopotu.pl/wystawy/alkohole24/>, dostęp 25.03.2025.

Benjamin W., *Pasaże*, tłum. I. Kania, Kraków 2025.

Brancewicz M., *Czwarte centrum handlowe w Szadółkach. Wszystkie przy jednej ulicy*, <https://www.trojmiasto.pl/dom/Czwarte-centrum-handlowe-w-Szadolkach-Wszystkie-przy-jednej-ulicy-n101453.html?strona=3>, 10.05.2016, dostęp: 6.02.2025.

Brian Ulrich, <https://notifbutwhen.com/>, dostęp: 25.03.2025.

Byung-Chul Han, *Spółczesność zmęczenia i inne eseje*, tłum. R. Pokrywka, Warszawa 2022.

Copernicus Climate Change Service (C3S) and World Meteorological Organization (WMO), *European State of the Climate 2024*, climate.copernicus.eu/ESOTC/2024, doi.org/10.24381/14j9-s541, Bonn 2025.

Davies W., *Przemysł szczęścia. Jak politycy i biznesmeni sprzedali nam well-being*, tłum. B. Kaniewski, Warszawa 2023.

Dąbrowski M., Wojciech Wilczyk, "Zwyczajne miasto", <https://culture.pl/pl/dzielo/wojciech-wilczyk-zwyczajne-miasto>, dostęp: 25.03.2025.

DiRado S., *Mall Series*, <https://stephendirado.com/mall-series/>, dostęp: 28.09.2025.

Dlaczego galerie handlowe potrzebują zieleni?, <https://inspirowaninatura.pl/dlaczego-galerie-handlowe-potrzebuja-zieleni/>, dostęp: 6.02.2025.

Estoque R.C., Dasgupta R., Winkler K. i in., *Spatiotemporal pattern of global forest change over the past 60 years and the forest transition theory*, „Environmental Research Letters” 2022, nr 17.

Friedberg A., *Wirtualne okno. Od Albertiniego do Microsoftu*, tłum. A. Rejniak-Majewska, M. Pabiś-Orzeszyna, Warszawa 2012.

Fromm E., *Serce człowieka. Jego niezwykła zdolność do dobra i zła*, tłum. R. Saciuk, Warszawa, Wrocław 1996.

[Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Lublinie], *Efekty działalności budowlanej w 2020 r.*, Warszawa, Lublin 2021.

[Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Lublinie], *Efekty działalności budowlanej w 2021 r.*, Warszawa, Lublin 2022.

- [Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Lublinie], *Efekty działalności budowlanej w 2022 r.*, Warszawa, Lublin 2023.
- [Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Lublinie], *Efekty działalności budowlanej w 2023 r.*, Warszawa, Lublin 2024.
- Janowska, *Bohaterowie narodu*, <https://jadwigajanowska.pl/bohaterowie-narodu/>, dostęp: 11.10.2025.
- Janowska J., *Dam radę jak dorosnę*, <https://jadwigajanowska.pl/dam-rade-jak-dorosne/>, dostęp: 11.10.2025.
- Janowska J., *EPGL*, <https://jadwigajanowska.pl/epgl/>, dostęp: 11.10.2025.
- Janowska, *False Flag*, <https://jadwigajanowska.pl/>, dostęp: 11.10.2025.
- Jaromi S., *Boska Ziemia*, Kraków 2019.
- Joye Y., Willems K., Brengman M. i in., *The effects of urban retail greenery on consumer experience: Reviewing the evidence from a restorative perspective*, „Urban Forestry & Urban Greening” 2010, vol. 9, is. 1, <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2009.10.001>.
- Jünger E., *Drzewo*, w: *Wybór esejów o słowach i drzewach*, tłum. B. Baran, Warszawa 2017.
- Kingsnorth P., *Wyznania otrzeźwiającego ekologa i inne eseje*, tłum. T. Sikora, Kraków 2024.
- Koklesova B., *Obchodná 1984–2014*, w: *Fotoblok. Europa Środkowa w książkach fotograficznych*, red. Ł. Gorczyca, A. Mazur, Kraków 2019.
- Kolektyw Hydroza*, <https://hydrozacollegiate.com/>, dostęp: 11.10.2025.
- [Lasy Państwowe], *Polskie lasy*, <https://www.lasy.gov.pl/pl/nasze-lasy/polskie-lasy>, dostęp: 17.03.2025.
- Marder M., *Myślenie roślin. Filozofia wegetacji*, Gdańsk 2024.
- Mencwel J., *Betonoza. Jak się niszczy polskie miasta*, Warszawa 2020.
- Michałowska M., *Krajobraz krytyczny w polskiej fotografii – geografii peryferii*, „Zeszyty Artystyczne” 2020, nr 37.
- Michałowska M., *Materia(ł) fotografii. Obrazy środowiska przyrodniczego we współczesnych praktykach wizualnych*, Kraków 2024.
- Michałowska M., Szymanowicz M., *Wstęp*, w: *Procesy, sedymentacje, topografie. O polskim dokumencie fotograficznym*, red. M. Michałowska, M. Szymanowicz, Warszawa 2021.
- Mirzoeff N., *Jak zobaczyć świat*, Kraków, Warszawa 2016.
- Miskowicz M., *Rośliny*, w: *Hawaikum. W poszukiwaniu istoty piękna*, red. M. Kozień, M. Miskowicz, A. Pankiewicz, Wołowiec, Kraków 2015.
- Modrzewski B., *Biocity*, Warszawa 2015.

- [Najwyższa Izba Kontroli], *Tereny zielone w miastach bez ochrony przed zabudową*, <https://www.nik.gov.pl/najnowsze-informacje-o-wynikach-kontroli/tereny-zielone-w-miastach.html>, dostęp: 17.03.2025.
- Neimanis A., *Hydrofeminizm, czyli stawanie się ciałem wodnym*, tłum. S. Królak, „Dwutygodnik” 2020, nr 277 (marzec), <https://www.dwutygodnik.com/arttykul/8805-hydrofeminizm-czyli-stawanie-sie-ciałem-wodnym.html>, dostęp: 12.09.2025.
- New Topographics*, Göttingen 2010.
- Nixon R., *Slow violence and the environmentalism of the poor*, Cambridge, London 2013.
- Plumptre A.J., Baseiro D., Belote R.T. i in., *Where Might We Find Ecologically Intact Communities?*, „Frontiers in Forests and Global Change” 2021, vol. 4, <https://doi.org/10.3389/ffgc.2021.626635>, dostęp: 9.12.2024.
- Raczek-Karcz M.A., *Sztuka wobec antropocenu – wybrane strategie artystyczne*, „Przegląd Kulturoznawczy” 2021, nr 1 (47), <https://doi.org/10.4467/20843860PK.21.006.13460>.
- Rosenblum N., *Historia fotografii światowej*, tłum. I. Baturó, Bielsko-Biała 2005.
- Rouillé A., *Fotografia. Między dokumentem a sztuką współczesną*, tłum. O. Hedemann, Kraków 2007.
- Skuza S., *Łaciński viridis, włoski verde, polski zielony: językowo-kulturowe studium barwy zielonej*, „Studia Europaea Gnesnensia” 2019, nr 19, <http://dx.doi.org/10.14746/seg.2019.19.6>.
- Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/zielony-i;2546071.html>, dostęp: 10.10.2024.
- Springer F., *Szara godzina. Czas na nową architekturę*, Kraków 2024.
- Stacho L., *Obchodná 1984–2014. 30 rokov jednej ulice / One street over 30 years*, <https://obchodna1.webnode.sk/>, dostęp: 27.03.2025.
- Starzec P., *Ślad w przestrzeni społecznej. Socjologiczne spojrzenie na „nową topografię”*, w: *Procesy, sedymentacje, topografie. O polskim dokumencie fotograficznym*, red. M. Michałowska, M. Szymanowicz, Warszawa 2021.
- Trzaskowska E., Adamiec P., *Zieleń obiektów handlowych i stref komercyjnych*, „Problemy Rozwoju Miast” 2015, nr 3 (12).
- Tumlrir J., *New Topographics: Photographs of a Man-Altered Landscape*, <https://www.x-traonline.org/article/new-topographics-photographs-of-a-man-altered-landscape>, dostęp: 6.02.2025.
- [Urząd Miasta Knurów], *Informacje o Knurowie*, <https://www.knurow.pl/miasto-knurow/informacje-o-Knurowie>, dostęp: 11.10.2025.
- Waloszcyk K., *Kryzys ekologiczny w świetle ekofilozofii*, Łódź 1996.

Wilczyk W., *Zwyczajne miasto. Ordinary city*, Września 2024.

Wilde M., *Dzikość, która uzdrawia*, tłum. T. Sikora, Kraków 2024.

Wilson B., *Miasto i dżungla. Jak natura wrosła w cywilizację*, tłum. M. Skowron, Kraków 2025.

Wojtczuk M., *Trzy duże centra handlowe w Warszawie do zburzenia. Na ich miejscu: mieszkania na wynajem, hotele, biura i handel*,

<https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,27526346,az-trzy-duze-centra-handlowe-reduta-targowek-i-king-cross.html>, 3.09.2021, dostęp: 6.02.2025.

Zielnicki R., *Od pasaży do parków rozrywki. Szkic o przeobrażeniach flâneuryzmu*, „Kultura Współczesna. Teoria, Interpretacje, Praktyka” 1999, nr 3 (21).

9. Zielony uspokaja – dokumentacja wystawy

Galeria Pusta w Katowicach ma kształt prostokątny. Na wejściu do galerii znajdował się napis, na który składał się tytuł, informacja o autorce oraz zapis, że prezentowane dzieła stanowią rozprawę doktorską. Po drugiej stronie ścianki wejściowej znalazł się krótki opis wprowadzająca widza w podjęte zagadnienie. Podczas wystawy prezentowałam 22 fotografie, wydrukowane w formacie 50x70 cm, podklejone na piankach, bez ram. Zostały one powieszone w równej linii, po 11 na każdej z dłuższej ścian galerii. Poszczególne prace nie mają podpisów. Na ścianie przeciwległej do wejścia wyświetlane było wideo trwające 3 minuty 47 sekund. Pośrodku sali zainstalowałam trzy słupy. Na kubiku po prawej stronie od wejścia znalazł się zin zawierający 28 stron.

10. Zielony uspokaja – prace składające się na wystawę

Na wystawę składają się 22 zdjęcia, nagranie wideo oraz zina. Na kolejnych stronach znajdują się najpierw zdjęcia, a następnie zawartość zina. Nagranie wideo dołączone jest w całości jako załącznik elektroniczny, a także znajduje się pod adresem:

https://www.youtube.com/watch?v=5e4SkDM_CBo

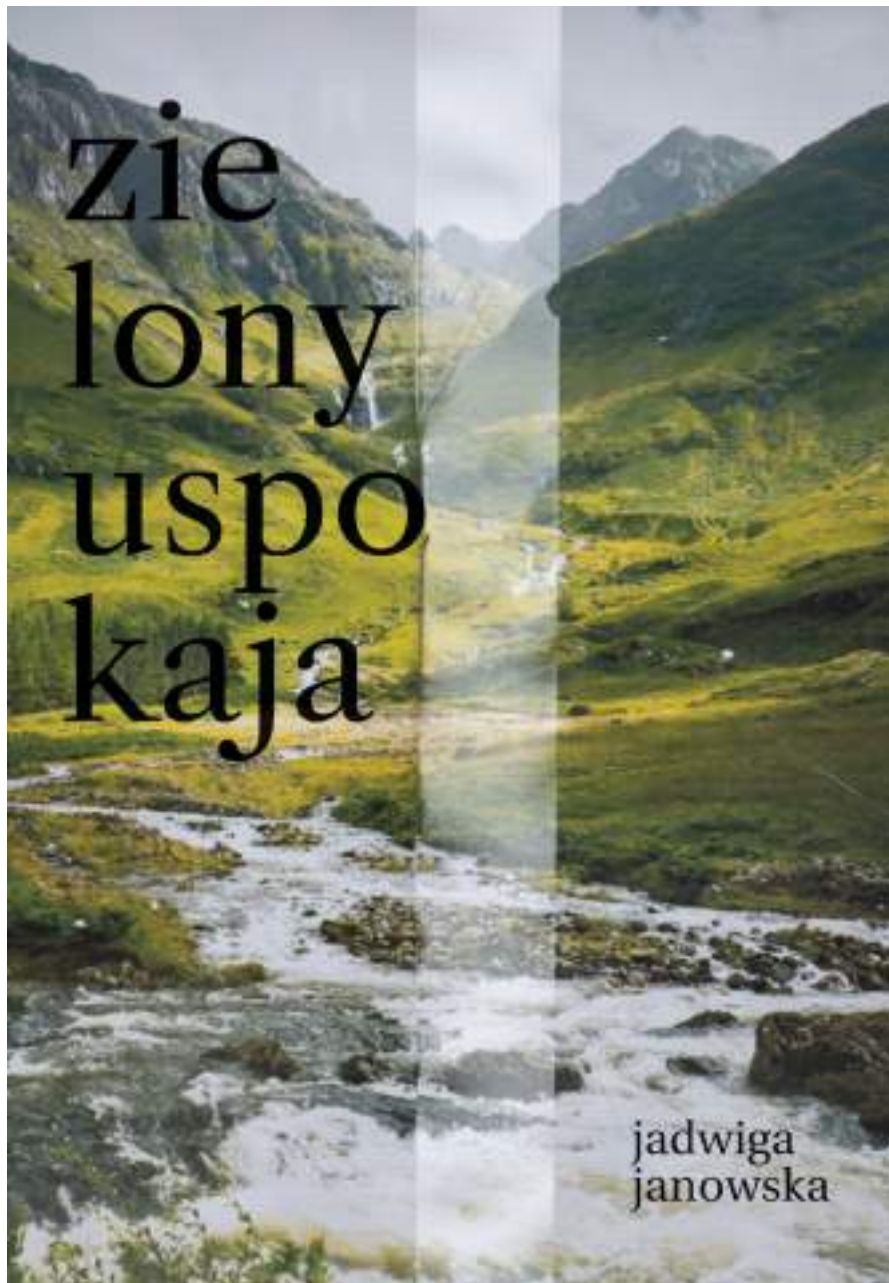

zie
lony
uspo
kaja

jadwiga
janowska

rok wydania 2025
nakład: 1000 egz.
ISBN 978-83-977471-0-4
red. Jadwiga Janowska

Jan Długosz University
in Częstochowa

Jadwiga Janowska

Green calms

description of the artwork

Supervisor: dr. hab. Anna Sielska, Professor at the Academy of Fine Arts in Katowice
Assistant supervisor: dr. hab. Włodzimierz Karankiewicz, Professor at the Jan Długosz University

Częstochowa 2025

TABLE OF CONTENTS:

1. CALENDAR OF ARTISTIC ACTIVITIES 3

 SOLO EXHIBITIONS AND PRESENTATIONS DURING PHOTOGRAPHY FESTIVALS 3

 PARTICIPATION IN GROUP EXHIBITIONS 3

 CURATORSHIP 5

 EXPERT SUPERVISION 5

 AWARDS, DISTINCTIONS, OTHER ACTIVITIES 5

2. ARTISTIC AND ACADEMIC BIOGRAPHY 8

3. INTRODUCTION TO CONSIDERATIONS 22

4. *GREEN CALMS* – CONNOTATIONS 25

5. WORKS BY OTHER PHOTOGRAPHERS IN THE CONTEXT OF THE TOPIC 30

6. CREATIVE PROCESS, INSPIRATIONS, AND AESTHETIC SOLUTIONS 33

7. SUMMARY OF REFLECTIONS 38

8. BIBLIOGRAPHY 39

9. *GREEN CALMS* – EXHIBITION DOCUMENTATION 43

10. *GREEN CALMS* – WORKS COMPRISING THE EXHIBITION 44

1. Calendar of artistic activities at

Solo exhibitions and presentations during photography festivals

2025

- *Green calms*, Pusta Gallery, Katowice
- *Heroes of the Nation* – Pomost Gallery, Lublin
- *Configurations of Closeness*, Częstochowa Philharmonic, Częstochowa

2024

- *False Flag*, Silesian Museum, Katowice, curator: Dominika Szczech
- *I Can Do It When I Grow Up*, OPT Zamek, Wrocław
- *I See That I Am Becoming a Complete Image* (with Jakub Dziewit), Esta Contemporary Art Gallery, Gliwice
- *False Flag*, exhibition in the form of a video presentation, Rencontres d'Arles, Arles, France
- *Materia pamięci* (together with Christopher Myśko), BWA, Sanok
- *Materia pamięci* (together with Christopher Myśko), Gorlice, Ruska Bursa

2023:

- *False Flag*, Rotterdam Photo, Rotterdam, Netherlands
- *Heroes of the Nation*, Esta Contemporary Art Gallery, Gliwice
- *False Flag*, Oslo Negativ, Oslo, Norway

2022

- *False Flag*, Grenze, Arsenali Fotografici, Verona, Italy
- *False Flag*, slideshow, Rybnik Photography Festival, Rybnik

2020

- *Heroes of the Nation*, virtual gallery Poligon Gallery, curator Krzysztof Szewczyk
- *EPGL*, slideshow, Rybnik Photography Festival, Rybnik

2018

- *NN 433*, Galeria na6, Gliwice

Participation in group exhibitions

2025

- multi-element work *Anatomy of Stillness* at the group exhibition *Configurations*, MiserArt, Wrocław

- *Heroes of the Nation* – zine as part of a photography book exhibition during the Opole Photography Festival, exhibition curator Rafał Siderski
- *Watermark – catastrophic exhibition*, Warsaw, Exhibition Office, curator Paweł Brylski
- two works at the group exhibition *HER POV*, NomadsGallery, Rome
- works from the *Start* series at the 14th Photography Biennale Love Man, Oświęcim

2024

- *What's your name?*, Istanbul, Turkey
- *Ars Lorem – per artem adjuvat*, Art Zone at the Provincial Specialist Hospital in Częstochowa
- *Who Will Cry Last? III*, Hydroza collective, Agatka Gallery, Wrocław
- *Art is Now* – group exhibition, Częstochowa
- *Smile, please!*, Windowlicker Gallery, Warsaw; curators: Grażyna Siedlecka, Milena Soporowska
- *Hug the Water*, performance – Narracje Festival, Gdańsk
- *Water Reconstructions*, Łódź
- *Pineal Gland* – film screening during the exhibition *Real Society*, Bliska Pavilion, Warsaw

2023

- *If a part of me remained at every moment, how much of me will remain afterwards?*, as part of the exhibition *Who Will Cry Last?* by the Hydroza collective, Pracownia Wschodnia, Warsaw
- *Who Will Cry Last?*, Hydroza Collective, Dom Poznań
- *False Flag* at the exhibition *Under No Circumstances*, Białystok

2022

- photos at a group exhibition in Rome at the LoosenArt gallery
- photos from the *False Flag* project at the exhibition *Curating Gustave Eiffel 190 years later*, Belgrade
- group exhibition during the Merlinka Festival, Queer Europe in Novi Sad and Belgrade

2021

- photographs at the first exhibition at K Mag Art Spot, Warsaw
- photographs at an outdoor exhibition in Tarnowskie Góry, during the Żywe Srebro festival
- works from the *EPGL* series at the 30+ exhibition of *the Institute of Creative Photography*, Opava
- works from the *Heroes of the Nation* series at the 30+ exhibition of *the Institute of Creative Photography*, Zabrze

2020

- photographs from the *EPGL* series at the exhibition marking the 30th anniversary of the Institute of Creative Photography in Opava, Bratislava
- collage *The World of Dreams of My Imaginary Boyfriend* at the Art Upcycling exhibition
- photograph at the group exhibition *People* organized by WhoMan

2019

- photos from the *EPGL* series at the collective exhibition *A New Vision of Silesia*, Art Reading Room, Gliwice

2017

- *Showmeyourufo*, Noorderlicht Photofestival 2017, group exhibition

Curated by

2025

- *Stepping out of the shadows, I seek the light* – Christopher Myśko, Esta Contemporary Art Gallery, exhibition during the 1st Biennale in Gliwice

2024

- *Borderlands of Perception* – Jakub Dziewit, Marcin Kruk, Christopher Myśko, Esta Contemporary Art Gallery and Amok cinema
- *Lewczyński – Picture Notebook*, Esta Contemporary Art Gallery, Gliwice
- exhibition of collages by Anna Kurianowicz – *Collagesan* – Gliwice Biprohut

Expert supervision

2025

- *The House Where You Were Born*, exhibition by students of photography and visual communication, Jan Długosz University in Częstochowa, Between Gallery, Częstochowa
- *Częstochowa – Districts*, exhibition of students of photography and visual communication, Jan Długosz University in Częstochowa, Gaude Mater Cultural Promotion Center

Awards, distinctions, other activities

2025

- *The Way of the Sun* – video art – visualizations at the philharmonic hall, Częstochowa
- *False Flag – closed exhibition* – happening, Gliwice
- Co-initiator and organizer of the Karb festival of difficult topics, Cieszyn

2024

- *Books Without Words* – meeting on photography books, hosted by Dr. Anna Sielska, with the participation of Katarzyna Zolich, Jadwiga Janowska, and Jakub Dziewit
- Member of the jury in a competition organized by Cyfrowe.pl – ŚwiatłoSiła
- Member of the jury for the competition – selection of photographic publications – photobooks.pl, organized by the unctemporary Foundation; program implemented thanks to the KPO program
- *Materia Pamięci (Matter of Memory)* – lecture on the relationship between artistic activity and history – 8th Silesian Science Festival in Katowice

2023

- *False Flag* during the Annual Work in Context International Symposium of Central European Photography, Budapest
- author's meeting at the Fotogen Gallery, Wrocław
- meeting with Jadwiga Janowska with guest appearance by Kacper Lemiesz, Esta Contemporary Art Gallery, Gliwice
- Works from *False Flag* were added to the collection of the Preus Museum The National Museum of Photography Oslo
- *False Flag* presentation of photographs with text by Marianna Michałowska in *Fotografia Quarterly*, 43/2023
- Winner of the Cultural Start Up program, CK Viktoria
- Works at the young art auction – Artbody, auction house, Warsaw
- *Portrait of Knuronian* and photography workshops for children and young people from the Special School Complex in Knurów – "New Opening" of the Cultural Center in Knurów, project co-financed by the Ministry of Culture and National Heritage as part of the National Cultural Center's program for the implementation of the Cultural Center + Edition 2023 – Local Initiatives project.

2022

- Participation in Nikon-NOOR Academy workshops. Warsaw
- Publication in *Collect Art* magazine (Tbilisi, Georgia), Special Edition May 2022, *Queer Art*.
- Interview and spread in *K MAG* magazine, no. 109

2021

- photographs published in *Lynx Contemporary*
- Honorable mention awarded by Pix.House in the Talent of the Year competition
- presentation of works at *Picture Doc*, Pracownia Duży Pokój, Warsaw
- Jan Sawka Award, Fama Festival, Świnoujście

2020

- two photographs in the zine "Wolność" (Freedom), published by Picture Doc

2018

- Interview in the Świeża Crew section of Ultramaryna magazine
- Grand Prize for photojournalism in the GRAND PRESS PHOTO competition, in the YOUNG POLAND category, 2018
- award-winning works in the Grand Press Photo 2018 album
- presentation of works during the lecture "Silesia as I see it," where Arkadiusz Gola presented the latest photos and trends among photographers from Silesia, Ślonski szwong Festival

2017

- presentation of the *EPGL* series in the 28th episode of "Dobry Kadr" ("Good Shot"), hosted by Arkadiusz Gola, Dziennik Zachodni
- publication of photographs in The Hidden Photo

2015

- DEBUTS – publication (2015 edition) and collective exhibitions – Łódź, Kraków, Warsaw, Opole, Vienna
- Eastreet 3 – publication and collective exhibitions – Lublin, Zagreb, Wrocław

2. Artistic and academic biography

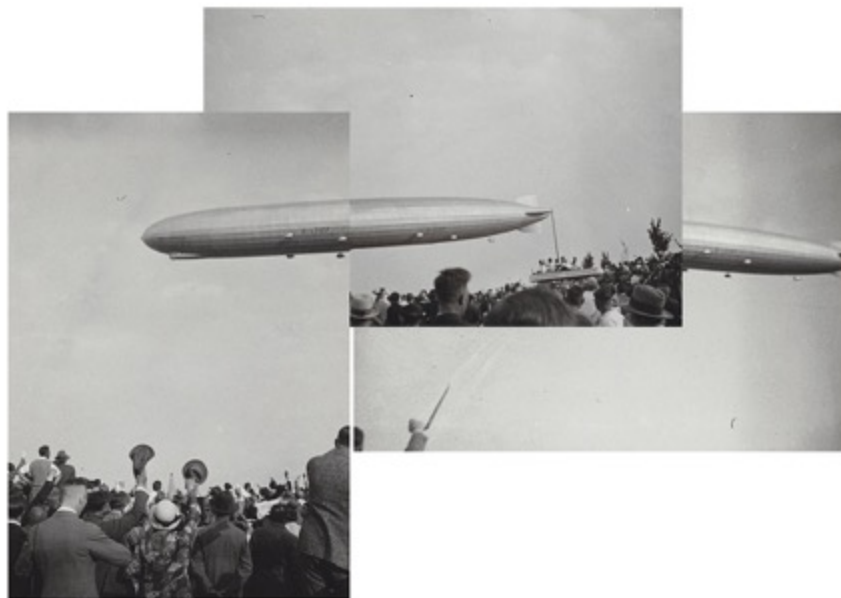
I was born and raised in Upper Silesia. As a teenager, I was interested in biology and art. In high school, I attended a biology and chemistry class. At the same time, I started attending photography classes taught by Sebastian Michałuszek at the Youth Culture Center in Gliwice.

After graduating from high school, I attended the Medical Post-Secondary School of the Silesian Province in Zabrze (with a specialization in electroradiology). I dropped out after the first year to prepare my portfolio for photography studies. I chose the Institute of Creative Photography at the University of Silesia in Opava. I attended bachelor's and then master's studies there, which I completed with my thesis defense in 2021. It was a time of strong development for me, of free and intense creation, when I worked on several projects at the same time. At the same time, I created the photographic series *EPGL* and *Dam radę jak dorosnąć* (I Can Do It When I Grow Up), followed by *False Flag* and *Bohaterowie narodu* (Heroes of the Nation).

*EPGL*¹ was an important series for me because it was my first conscious documentary project. In it, I talked about the airport in Gliwice, about space, time, and change. The series combined my documentary photographs with archives and experimental collages, where I superimposed images on top of each other to emphasize the passage of time or the fragmentary nature of memory. The mock-up of the *EPGL* book, which I prepared during my studies, showed me that combining different means of expression into a coherent whole could be a natural form of expression for me.

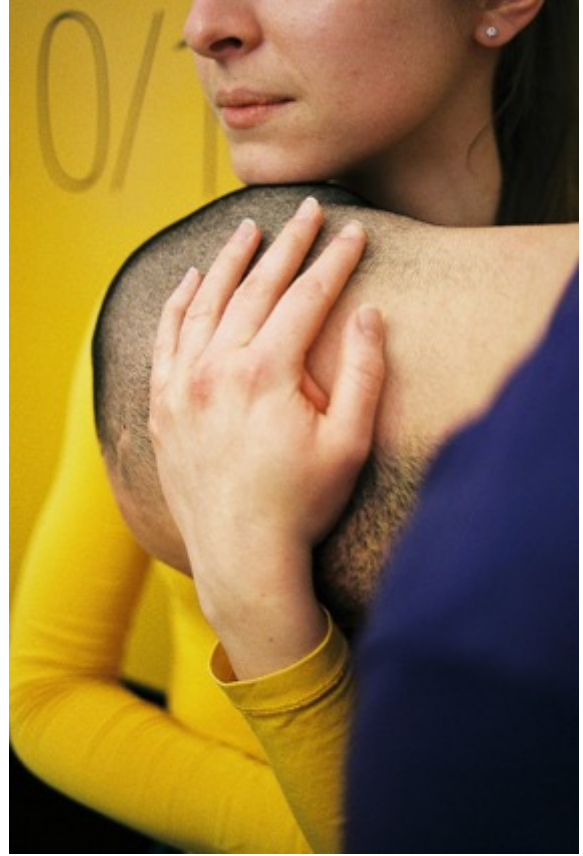
¹ More photos on the website: J. Janowska, *EPGL*, <https://jadwigajanowska.pl/epgl/>, accessed on: 11.10.2025.

*I can do it when I grow up*² is a series that came about somewhat by accident when I summarized my photographic notes of my surroundings – people, spaces, changes related to becoming independent, and the clash of ideas about adulthood with reality – taken since the beginning of my studies and throughout my bachelor's degree. My thoughts and observations at that time were revealed in the photographs. The works, created in a snapshot aesthetic, were a departure from the documentary work I did while creating *EPGL*. For the series *I can do it when I*

² More photos available at: J. Janowska, *I can do it when I grow up*, <https://jadwigajanowska.pl/dam-rade-jak-dorosne/>, accessed on: 11.10.2025.

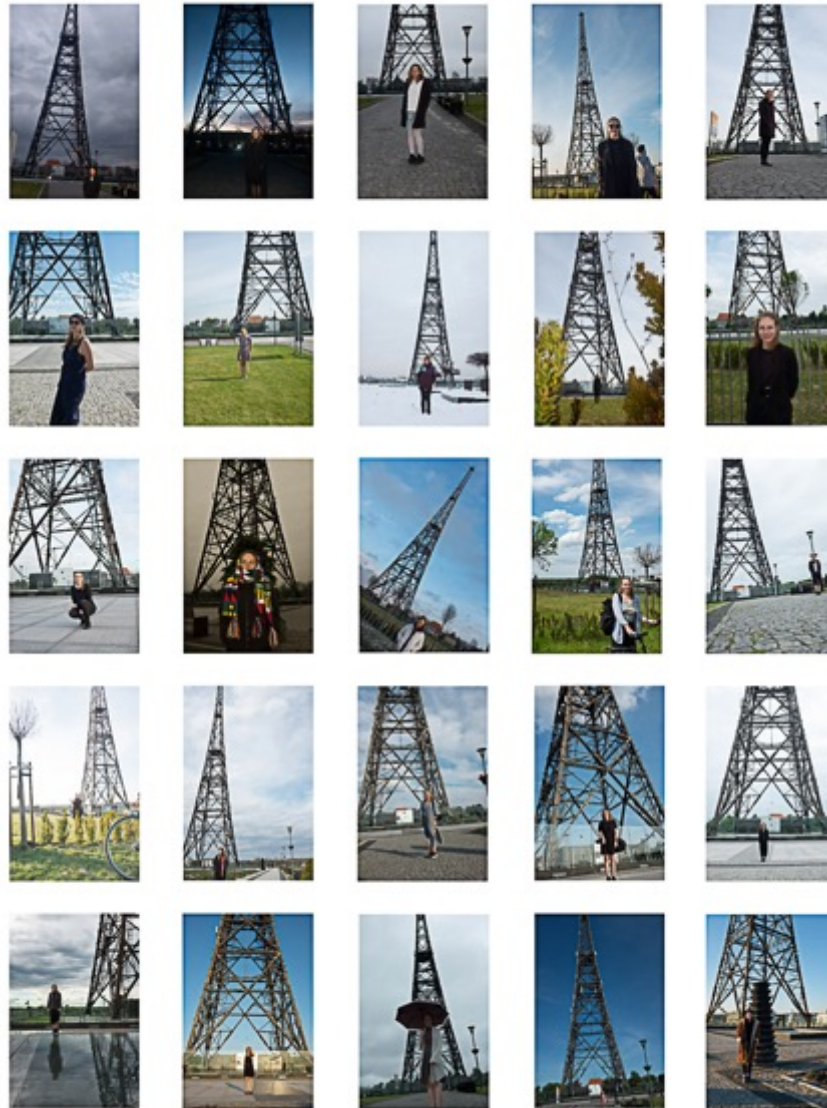
grow up, I received an award in the Grand Press Photo competition in the Young Poland category (2018). These photographs constituted the practical part of my bachelor's thesis (supervisor: Dr. Jan Brykczyński). The theoretical part concerned the activities of the Gliwice Photographic Society (supervisor: Dr. Rafał Milach, professor at the University of Silesia).

During the last year of my bachelor's studies, my attention was drawn to the Gliwice radio station, and I devoted the next few years of my creative work to it. It is an historically important site, as it was the location of the so-called Gliwice provocation. Currently, it is a tourist attraction, and the tower's graphic symbol is used in the city's promotional materials. The building itself is called the "Gliwice Eiffel Tower" by the locals, and people sometimes post photos on social media pretending that it is Paris. I decided to follow this trail of the famous tower and pretense. I titled the series *False Flag*³. It consists of photographs depicting the tower and objects bearing its image. The second part consists of portraits of me with a radio station—taken with a portable camera, where, pretending to be a tourist, I asked people I met to take a photo of me with the tower. I carried out the photographic work between 2019 and 2024. Some of the photos from this series formed the practical part of my master's thesis. In the theoretical part, I explored the topic of my bachelor's thesis in greater depth – photography groups operating in Gliwice since 1951 (the supervisor of both parts was Dr. Arkadiusz Gola).

³ More photos on the website: J. Janowska, *False Flag*, <https://jadowigajanska.pl/>, accessed on: 11.10.2025.

While working on *False Flag*, and later also promoting this series, my escape was creating creative photo shoots with my friends, which resulted in *Bohaterowie narodu (Heroes of the Nation)*⁴ – another record of my thoughts on the younger generation. In this case, these were staged photographs showing nostalgia for the times before relationships became networked, a longing to be and a reluctance to take responsibility.

The success of these side projects came as a surprise to me. I put all my energy and commitment first into *EPGL*, then into *False Flag*, and it was thanks to these "additional" projects that I received the aforementioned award in the Grand Press Photo competition and second place in the Talent of the Year competition organized by the Pix.House Foundation (*Heroes of the Nation*). Interest in these projects also resulted in individual exhibitions: "*Dam radę jak dorosnę*" (I Can Do It When I Grow Up) was presented at the Zamek Creative Center in Wrocław, and " " (*I Can Do It When*

⁴ More photos on the website: J. Janowska, *Heroes of the Nation*, <https://jadwigajanska.pl/bohaterowie-narodu/>, accessed on: 11.10.2025.

I Grow Up) and "*Bohaterowie narodu*" (*Heroes of the Nation*) at the Esta Contemporary Art Gallery in Gliwice (thanks to funding from the CK Viktoria Cultural Start-Up grant program). Of course, although I describe these projects as additional, the message they convey was the conclusion of long, insightful observations and reflections.

In 2021, I started working at Teb Edukacja in Gliwice, where I taught photography at a technical college until 2024. Between 2022 and 2025, I also co-taught photography courses for adults at this institution. In 2023, I started working full-time at the Jan Długosz University in Częstochowa as a research and teaching assistant at the Faculty of Arts (until July 2025 in the

Department of Painting, and from August of that year in the newly established Department of Photography) and, part-time, at the School and Educational Complex No. 1 in Gliwice. In addition, during the 2023/2024 school year, I taught photography classes at the Baranowice Palace in Żory.

In 2022, I had the pleasure of participating in workshops organized by the Nikon-Noor Academy. It was the first and only edition of these workshops aimed exclusively at women and non-binary people. For me, it was also the first class in which no men participated. This contributed to a noticeable lack of competition among the participants; instead, there was deep cooperation and mutual support. The desire to continue working and talking in such a feminist circle resulted in the creation of the Hydroza collective⁵, consisting of Jadwiga Janowska, Jagoda Malanin, Iga Mroziak, Milena Soporowska, Kasia Rysiak, and Kasia Ślesińska. We saw each other and talked online every week. The fruit of these meetings was the creation of projects by the members of the collective based on Astrid Neimanis' text *Hydrofeminism, or Becoming a Water Body*⁶. The works were then shown at three exhibitions entitled *Who Will Cry Last?*

⁵ See *Kolektyw Hydroza*, <https://hydrozacollective.com/>, accessed: 11.10.2025.

⁶ A. Neimanis, *Hydrofeminism, or Becoming a Water Body*, trans. S. Królak, *Dwutygodnik* 2020, no. 277 (March), <https://www.dwutygodnik.com/arttykul/8805-hydrofeminizm-czyli-stawanie-sie-cialem-wodnym.html> [Hydrofeminism], accessed: 12.09.2025.

The exhibition evolved with each subsequent presentation. In her text, Neimanis addressed issues related to gender, memory, and the natural environment. In my series *If a part of me remains at every moment, how much of me will remain afterwards?*, which I created and showed with Hydroza, I made collages using found objects, photographs, and notes.

Since the beginning of my interest in the medium of photography, I have been drawn to documentary projects and reportage. Since my studies, I have documented events at the Museum in Gliwice, the Municipal Theater in Gliwice, collaborated with the cultural magazine *Ultramaryna*, and produced photo reportages from music concerts and festivals such as *Tauron Nowa Muzyka* and *OFF Festival*.

I took up the subject of water directly in the summer of 2024, when I received information about an ecological disaster in the Dzierżno Duże reservoir, where I spent several days documenting the effects of golden algae blooms for many hours. According to official data, over 120,000 tons of dead fish were removed at that time.

In 2024, as the Hydroza collective, we prepared a work for the Narracje festival held in Gdańsk in November. It was a performance entitled *Przytul wodę (Hug the Water)*. As part of the performance, a sad water drop mascot, made from recycled materials and using the spa motif of people dressed in mascot costumes, drew attention to issues related to climate change, including the disappearance of watercourses.

Since 2022, I have been working creatively in a duo with Christopher Myśko. The first series we began working on, *Materia pamięci (The Matter of Memory)*, is a record of the everyday traces of former life in the Lemko village of Nieznajowa (currently uninhabited) in the Beskid Niski mountains. We documented, among other things, apple trees remaining from orchards and stones from former roads and houses. Describing the space of Nieznajowa was the first step in a long-term project during which we visit other villages that no longer exist (including Jamna Górna and Dolna, Stebnik).

The second series we are working on together is *Sen o czarnym złocie (Dream of Black Gold)*. Using photography and video, we are creating a visual story about oil in the Carpathians. We observe people's relationship with this resource, the implications of its extraction for the development of the region, and the natural presence of rock oil in nature.

Thanks to working in a creative duo and carrying out these projects, I spend a lot of time surrounded by nature, in places where we feel that time passes more slowly. As a result, when I return to dense urban development and the hustle and bustle, I look at my surroundings with a more critical eye. I observe an inner longing for nature, which, when I think back to my childhood and youth, was always close by.

In recent years, I have observed the rapid emergence of shops and shopping malls, and I felt a growing urge to write a story about them. Working at a technical college, I observed young people spending their free time hanging out in shopping malls. This was accompanied by the reflection that at their age, I spent more time walking in the fields and abandoned bunkers around my town than in shops. So I looked at these spaces and searched for a way to narrate them. I read a lot about greenery in urban spaces. I observed the intensive development of commercial facilities in my

hometown. The phenomenon of the growing consumer trend and its side effects caused my inner disagreement. In such moments, I want to speak up, and my form of expression is photography. This is how the work on the *Green Calms* project began.

3. Introduction to reflections

Humans have a wide range of potential attitudes towards the plant world. In our daily activities, we usually do not pay attention to trees, shrubs, bushes, and flowers, to such an extent that plants become an unnoticeable backdrop to our lives—especially in the "urban landscape" — like unobtrusive melodies and songs that create the desired mood in cafes or restaurants⁷.

The topic of the relationship between stores and nature has been coming back to me and absorbing my thoughts for several years. I watched as more and more store buildings sprang up on empty spaces in my hometown. I counted them and noticed the changes – new buildings were appearing faster and faster. In my hometown, in 2024 alone, a shopping pavilion was completed, construction began on two new large-format stores, and a facility that had been closed for several years was renovated. And all this in a town that had 36,336 inhabitants in 2020⁸. More and more commercial and service spaces began to replace green spaces, wild islands of vegetation that I used to pass by or walk through. A feeling of oppression and entrapment began to grow—restricted access to nature discouraged me from going out and taking long walks. At the same time, I observed how people spent their free time in these new facilities. I decided to explore this topic, to examine the relationship between commercial facilities and their surroundings through photography. Many different themes emerged, but I decided to focus on the natural aspect. What does greenery look like in commercial facilities? Is it natural or artificial? Native or exotic? What does the nature and landscape around these buildings look like? How can documentary photography reveal and critically examine the process of replacing natural ecosystems in the city with commercial spaces that use greenery as a marketing element? I made photography the main tool of my research, while also looking for context in other areas.

According to data from the Central Statistical Office, commercial and service facilities have been in fourth place among new non-residential buildings put into use for many years. These include commercial and service buildings, independent shops and boutiques, shopping centers, department stores, pharmacies, but also gas stations, halls used for exhibitions, fairs, and auctions. In 2023, the

⁷ M. Marder, *Thinking Like a Plant: The Philosophy of Vegetation*, Gdańsk 2024, p. 19.

⁸ [Knurów City Hall], *Information about Knurów*, <https://www.knurow.pl/miasto-knurow/informacje-o-knurowie>, accessed: October 11, 2025.

increase in these facilities was 11.6%⁹, in 2022 – 11.7%¹⁰, in 2021 – 12%¹¹, and in 2000 – 11.8%¹². Among new non-residential buildings put into use, "other non-residential buildings," predominantly farm buildings, rank first. Buildings belonging to the transport and communications category rank second. Industrial and warehouse buildings, without which commercial facilities could not function efficiently, rank third, so the percentage of commercial facilities combined with warehouses is actually higher.

After 1945, forests in Poland began to cover increasingly larger areas due to the demand for wood – their area increased from 21% to 29.7% of the country's territory, and this value has remained stable for several years¹³. On the other hand, a study published in 2022 found that over a 60-year period (1960–2019), the global forest area decreased, and the number of forests lost exceeded the number of forests gained. With the increase in population, the forest area per capita decreased by more than 60%¹⁴.

But let's leave the forests and return to the cities. In urban spaces, greenery, including trees, plays an important role. They store water, purify the air, and their shade provides shelter during increasingly long and hot periods. In addition, they increase the attractiveness of the space. Between 2011 and 2014, over 800,000 trees were cut down in provincial capitals alone¹⁵. This issue was addressed by the Supreme Audit Office in 2022. The post-audit conclusions stated:

The current regulations still do not protect green areas that perform important climatic, ventilation, and hydrological functions in cities from development. As shown by the audit conducted by the Supreme Audit Office, the legal standards that have regulated spatial planning and development for 18 years, instead of supporting the preservation and expansion of natural systems, allow for their progressive and irreversible weakening¹⁶.

⁹ [Central Statistical Office, Statistical Office in Lublin], *Effects of construction activity in 2023*, Warsaw, Lublin 2024, p. 39, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5478/3/19/1/efekty_dzialalnosci_budowlanej_w_2023_r.pdf, accessed on: 02.02.2025.

¹⁰ [Central Statistical Office, Statistical Office in Lublin], *Effects of construction activity in 2022*, Warsaw, Lublin 2023, p. 39, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5478/3/18/1/efekty_dzialalnosci_budowlanej_w_2022_r.pdf, accessed on: 2 February 2025.

¹¹ [Central Statistical Office, Statistical Office in Lublin], *Effects of construction activity in 2021*, Warsaw, Lublin 2022, p. 46, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5478/3/17/1/efekty_dzialalnosci_budowlanej_w_2021_r.pdf, accessed on: 2 February 2025.

¹² [Central Statistical Office, Statistical Office in Lublin], *Effects of construction activity in 2020*, Warsaw, Lublin 2021, p. 46, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5478/3/16/1/efekty_dzialalnosci_budowlanej_w_2020_roku.pdf, accessed on: 2 February 2025.

¹³ [State Forests], *Polish forests*, <https://www.lasy.gov.pl/pl/nasze-lasy/polskie-lasy>, accessed on: 17.03.2025.

¹⁴ R.C. Estoque, R. Dasgupta, K. Winkler et al., *Spatiotemporal pattern of global forest change over the past 60 years and the forest transition theory*, *Environmental Research Letters* 2022, no. 17, p. 1.

¹⁵ J. Mencwel, *Betonoza. Jak się niszczy polskie miasta [Concrete sprawl. How Polish cities are being destroyed]*, Warsaw 2020, p. 81.

¹⁶ [Supreme Audit Office], *Green areas in cities without protection against development*, <https://www.nik.gov.pl/najnowsze-informacje-o-wynikach-kontroli/tereny-zielone-w-miastach.html>, accessed: March 17, 2025.

The section on maintaining and increasing green areas contains information that 37 revitalization projects did not contribute to an increase in biologically active areas. In addition:

The Supreme Audit Office also checked the permits for the removal of trees and shrubs issued in the audited cities. During the period under review, a total of almost 116,000 trees and over 141,000 m² of shrubs were cut down on municipal properties, with the highest numbers in Warsaw – almost 37,000 trees and almost 16,000 m² of shrubs. New trees must be planted to replace those that have been cut down. The audit shows that in ten of the 19 cities audited, fewer trees were planted on municipal properties than were cut down – in Katowice by over 17,000, in Lublin by approx. 4,000, and in Łódź by over 2,000. In the remaining nine cities, more trees were planted than removed – in Warsaw by almost 10,000, in Krakow by approx. 7,000, and in Gdańsk by approx. 4,000.¹⁷

It is not just about commercial facilities themselves, but rather their often unnecessary density, which is obviously greater in urban areas. Undoubtedly, such service points are needed, but – as everywhere else – reason and moderation are advisable in order to maintain balance. Meanwhile, it is easy to come across headlines in the local media such as: *Fourth shopping center in Szadółki. All on one street*¹⁸ or *Three large shopping centers in Warsaw to be demolished*¹⁹.

Rankings of the greenest or most eco-friendly shopping malls are a separate issue. Paying attention to reducing water consumption, creating flower meadows or apiaries on the grounds of these places is an important and good practice. The question is whether creating a green space on the roof of a building or a flower meadow between the building, the parking lot, and the street can compensate nature for the space taken away. This issue is particularly important in the era of the climate crisis. Stanisław Jaromi, noting data on the landscape changed by humans, observed that:

[...] a hundred years ago, around 15% of the Earth's surface was used for farming and livestock breeding. Currently, over 77% of the land (excluding Antarctica) and 87% of the ocean has been modified as a result of human activity²⁰.

In 2021, areas that could constitute so-called key biodiversity areas, ecologically integral and covering at least 10,000 km², were surveyed:

We found that only 2.8% of the planet's land area is represented in areas of 10,000 km² or larger with low human footprint, no known species loss, and no species known to be reduced below functional densities. This contrasts with estimates of 20–40% of mapped habitat integrity in the literature.²¹

But don't worry, after all, "green calms".

¹⁷ Ibid.

¹⁸ M. Brancewicz, *Fourth shopping center in Szadółki. All on one street*, <https://www.trojmiasto.pl/dom/Czwarte-centrum-handlowe-w-Szadolkach-Wszystkie-przy-jednej-ulicy-n101453.html?strona=3>, May 10, 2016, accessed February 6, 2025.

¹⁹ M. Wojtczuk, *Three large shopping centers in Warsaw to be demolished. In their place: apartments for rent, hotels, offices, and retail*, <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,27526346,az-trzy-duze-centra-handlowe-reduta-targowek-i-king-cross.html>, 3.09.2021, accessed: 6.02.2025.

²⁰ S. Jaromi, *Boska Ziemia*, Krakow 2019, p. 122.

²¹ A.J. Plumtre, D. Baseiro, R.T. Belote et al., *Where Might We Find Ecologically Intact Communities?*, *Frontiers in Forests and Global Change* 2021, vol. 4, <https://doi.org/10.3389/ffgc.2021.626635>, accessed: 9.12.2024, p. 8.

4. *Green calms* – connotations

According to the PWN dictionary, the term "green" means:

1. "having the color of fresh grass or emerald"
2. "about fruit: unripe"
3. "about the color of skin, human complexion: pale with a greenish or brownish-gray tint; also: about a person: having such a complexion"
4. colloquial "about a person: inexperienced or lacking knowledge on a subject"²² .

We associate the color green with nature – sprouting plants, rustling leaves, waving grass, and thus also with nature, peace, and rest. This color signifies spring, hope, and renewed life. In the past, it was personified with water and the Garden of Eden.

Color preferences have remained very strong in folk culture, where the semantics of green are closely related to the symbolism of trees and vegetation, their vitality, health, and strength. It embodies the ideas of eternal existence or eternal, periodic rebirth²³ .

The second half of the 20th century was a time of reflection and research into the impact of greenery—nature—on humans. It was observed that people prefer places with vegetation and its positive effect on stress reduction, as well as the beneficial effect of green spaces on patients during convalescence in hospitals²⁴ . Observations of the relationship between humans and nature led Erich Fromm to create the concept of biophilia²⁵ , which should be understood as a love of life and life forms²⁶ . Greenery introduced into commercial facilities can reduce stress and tension caused, for example, by consumers being overstimulated by many elements competing for their attention²⁷ . The beneficial implications of vegetation can also apply to the employees of these facilities, and their improved well-being is important when it comes to contact with customers. Introducing greenery into retail spaces therefore has an impact on well-being, which is widely used to increase productivity and multiply capital, as written about by William Davies²⁸ . The vegetation introduced around and into commercial facilities is intended to make people spend more time there, including walking, sitting in restaurants, admiring shop windows, and shopping. Walter Benjamin wrote in "The Arcades Project":

²² PWN Polish Language Dictionary, <https://sjp.pwn.pl/sjp/zielony-i;2546071.html>, accessed: 10.10.2024.

²³ S. Skuza, *Latin viridis, Italian verde, Polish zielony: a linguistic and cultural study of the color green*, Studia Europaea Gnesnensia 2019, no. 19, <http://dx.doi.org/10.14746/seg.2019.19.6>, p. 141.

²⁴ Cf. Y. Joye, K. Willems, M. Brengman et al., *The effects of urban retail greenery on consumer experience: Reviewing the evidence from a restorative perspective*, "Urban Forestry & Urban Greening" 2010, vol. 9, no. 1, <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2009.10.001>.

²⁵ See E. Fromm, *The Heart of Man: Its Extraordinary Capacity for Good and Evil*, trans. R. Saciuk, Warsaw, Wrocław 1996.

²⁶ See, for example, the chapter *Biophilia – teoria i praktyka projektowania [Biophilia – Theory and Practice of Design]* in the book by B. Modrzewski, *Biocity*, Warsaw 2015.

²⁷ See Y. Joye, K. Willems, M. Brengman et al., *The effects of urban retail greenery...*

²⁸ W. Davies, *The Happiness Industry: How Politicians and Businessmen Sold Us Well-being*, trans. B. Kaniewski, Warsaw 2023.

The flâneur seeks refuge in the crowd. The crowd is a veil through which the flâneur sees the familiar city as a phantasmagoria. It seems that this phantasmagoria, in which it is sometimes a landscape, sometimes a room, later inspired the designers of large department stores, who thus use flânerie itself to increase their turnover.²⁹ In any case, large department stores are the last domain of the flâneur's strolls.

The flâneur himself was a figure of a stroller with a lot of free time, observing city life, the opposite of a working person. Describing the practices of 19th-century Paris, Nicholas Mirzoeff states: "What makes this era seem so similar to the present day is its fascination with leisure activities and consumption, the main activities carried out today in the centers of so many places around the world³⁰ ." Robert Zielnicki, in turn, states: "While the flâneur of old was the creator of his own fantasy world, the flâneur of today, without even suspecting it, submits to the overwhelming will of the market."³¹

The color described "[...] also functions in Polish expressions: to be green with envy, to turn green with envy."³² . An excessive desire to possess objects is the driving force behind the machine of capitalism. Envy can be a desire to possess something—not necessarily an object that someone else has. Strolling through store aisles, we pass by shop windows. Glass, with goods on display, they are a natural element of store spaces for customers. Their purpose is to attract consumers, encourage them to look inside, and open the interior to the outside. Extensive displays are designed to arouse desire, even if the items on offer are unnecessary. "The shop window revealed the principle of 'openness' characteristic of a commercial warehouse, according to which the consumerist need to 'just look' had its price, not so much in the obligation to buy, but in the aroused desire"³³ .

The title of my project can also be decoded as follows: someone immature (or inexperienced, "green" when it comes to understanding the issue) is trying to calm us down, appease us, or soften us up. At the end of the 20th century, there were voices saying that the low awareness of ecological threats was influenced by large corporations hiding the environmental costs resulting from their activities³⁴ . In this era of ecological crisis, green, pro-environmental slogans are used solely for marketing purposes, with the aim of increasing sales and reassuring consumers that products or places are created in harmony with nature and for its benefit. One of the enthusiastic introductions to an article on the internet, found by typing phrases such as "green shopping centers" into a search engine, proclaimed enthusiastically:

Contemporary shopping malls are much more than just a place where we shop. Today, they are complex complexes full of amenities for visitors: from shops, through a food court, play areas for

²⁹ W. Benjamin, *Arcades*, trans. I. Kania, Krakow 2025, p. 54.

³⁰ N. Mirzoeff, *How to See the World*, Krakow, Warsaw 2016, p. 182.

³¹ R. Zielnicki, *From Passages to Amusement Parks: An Essay on the Transformation of Flânerism*, Contemporary Culture: Theory, Interpretations, Practice, 1999, no. 3 (21), p. 99.

³² S. Skuza, *Latin viridis, Italian verde, Polish zielony...*, p. 142.

³³ A. Friedberg, *Virtual Window: From Albertini to Microsoft*, trans. A. Rejniak-Majewska, M. Pabiś-Orzeszyna, Warsaw 2012, p. 207.

³⁴ See, for example, K. Waloszczyk, *The Ecological Crisis in the Light of Eco-Philosophy*, Łódź 1996.

children, work and relaxation rooms, to... oases of greenery. Yes! It is that greenery has become one of the most important elements influencing the perception of shopping malls³⁵.

The article itself contains statements, albeit rather enigmatic, that the introduced vegetation must be "comprehensively adapted to the expectations of visitors"³⁶. Ewa Trzaskowska and Paweł Adamiec, in their research analyzing greenery in commercial areas in various cities in Poland, state that:

Artificial plants and cut green decorations dominate in buildings. Only in 35 of the surveyed facilities (31%) – 6 supermarkets, 12 shopping malls, and 17 shopping centers – were live plant compositions observed. [...] When assessing outdoor vegetation, it was found that in 11% (out of 110) of the facilities surveyed, there was no greenery at all (including 1 shopping center, 2 shopping malls, and 9 supermarkets), while in the remaining facilities there were groups of plants, but they were planted randomly³⁷.

They also noted a repetitive selection of plants (potentilla, cotoneaster, mountain pine, spiraea, rowan)³⁸ planted at two leading retail chains (Lidl and Biedronka) in the country. The research shows a slightly different picture of the greenery accompanying commercial facilities than that created in the media and visualizations of newly created spaces.

An interesting context for consideration may be the observations of Mo Wilde, who is a herbalist. During *lockdown*, she decided to eat only what nature provided her with for a year. The result of her observations from this period is the book *Wildness That Heals*, in which Wilde shares her thoughts, harvests, and diet. In addition to wild green areas and the seashore, the author used plants that grew near the store:

Foraging in the parking lot
Straiton, March 14

I'm popping into Ikea. Just kidding. The vast parking lot is surrounded by a long hedge of redcurrant bushes. Their dark pink flowers taste like a mixture of rosemary, lavender, thyme, and finally rose. [...] The store is closed due to lockdown, and the parking lot is eerily quiet [...]. In the absence of humans, nature is busy filling the void left behind. A tiny, stunted birch tree breaks through a crack in the asphalt, catching the sun's rays, and along the edges of the sidewalks, taking advantage of the clean air, nettles emerge³⁹.

Spaces taken over by humans, after their temporary withdrawal or simple "neglect," are taken over by plants. Often called weeds, although many of them have been food, a supplement to the diet, and a source of valuable nutrients for years (examples include the aforementioned nettles, but also thistles, sorrel, chamomile, clover, cress, and others). Some of them grow between broken paving

³⁵ *Why do shopping malls need greenery?*, <https://inspirowaninatura.pl/dlaczego-galerie-handlowe-potrzebujazieleni/>, accessed: February 6, 2025.

³⁶ Ibid.

³⁷ E. Trzaskowska, P. Adamiec, *Greenery in commercial buildings and commercial zones*, "Problems of Urban Development" 2015, no. 3 (12), p. 14.

³⁸ Ibid., p. 16.

³⁹ M. Wilde, *The Wildness That Heals*, trans. T. Sikora, Krakow 2024, pp. 133–134.

stones in parking lots or behind commercial buildings. However, they were also there before these buildings were constructed.

It should not be overlooked that the dominant part of the vegetation inside commercial buildings consists of exotic species or artificial plants. Among the living specimens, one can observe shade-loving zamioculcas or large monstera, i.e., exotic vegetation. As Marta Miskowiec writes, "Exotic plants (real and plastic) attract our attention probably because the places they come from are associated with an ideal world, known from films and advertisements, almost fairy-tale-like and paradisiacal" .⁴⁰

In his book *Szara godzina. Czas na nową architekturę (The Gray Hour: Time for New Architecture)*, Filip Springer juxtaposes construction and the concepts of urban space creators with ecology. Referring to the 2018 report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), he asks the question:

How is it possible that we talk so much about air travel, clothing chains, plastic straws, and electric cars, and so little about buildings? After all, the carbon footprint associated with the construction, use, and eventual demolition of buildings accounts for about 40% of global emissions. Heating, ventilation, and air conditioning systems in offices, homes, and stores are responsible for a quarter of this.⁴¹

Ben Wilson, writing about vegetation in cities, notes that "the percentage of land covered by concrete and asphalt is growing much faster than the percentage of the population"⁴² . Stanisław Jaromi states that "We also know adults who complain that their favorite tree has just been cut down and their beloved meadow and pond have disappeared to make way for a new store and parking lot."⁴³ Paul Kingsnorth, in his essay *The Poet and the Machine*, quotes a passage from a poem by Edward Thomas:

I didn't notice it before
It was gone—a narrow copse
Where the woodcutter today cuts
The last of the willows with a banknote.

And he comments:

Thomas did not live long enough to see what industrial agriculture, mass motorization, and consumer capitalism did to this village, but I think he must have sensed it during his lonely wanderings⁴⁴ .

I wonder if Thomas also sensed the disappearance of green spaces in favor of commercial buildings. For me, this poem accurately describes the current situation. Additionally, we can think of the tree as a symbol of life that was protected and treated with respect. Ernst Jünger wrote in his essay *The*

⁴⁰ M. Miskowiec, *Plants*, in: *Hawaikum. In Search of the Essence of Beauty*, ed. M. Kozień, M. Miskowiec, A. Pankiewicz, Wołowiec, Krakow 2015, p. 100.

⁴¹ F. Springer, *The Gray Hour: Time for a New Architecture*, Krakow 2024, p. 21.

⁴² B. Wilson, *City and Jungle. How Nature Grew into Civilization*, trans. M. Skowron, Kraków 2025, p. 30.

⁴³ S. Jaromi, *Boska Ziemia...*, p. 23.

⁴⁴ P. Kingsnorth, *Confessions of a Sober Ecologist and Other Essays*, trans. T. Sikora, Krakow 2024, p. 96.

Tree: "Persian kings ordered old plane trees to be decorated with golden chains and placed guards next to them . In ancient oaks, the Germanic peoples worshipped the father of all, perceiving the universe as an ash tree"⁴⁵ . The ease with which people now cut down trees for profit reveals an aspect of deification, a severance from the past, unity with nature, and broadly understood spirituality. Later in the text, Jünger stated: "Since time immemorial, man has taken the tree as his guiding image when thinking about his coming and going"⁴⁶ . Today's society does not want to think about departure, transience, or temporality. Following Byung-Chul Han's thoughts: "In today's world, everything divine and festive is lost. Our world has become a department store, a gallery [...]. The noise of communication stifles silence [...]. Things drown out heaven and earth"⁴⁷ .

⁴⁵ E. Jünger, *The Tree*, in: *Selected Essays on Words and Trees*, trans. B. Baran, Warsaw 2017, p. 141.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 143.

⁴⁷ Byung-Chul Han, *The Burnout Society and Other Essays*, trans. R. Pokrywka, Warsaw 2022, p. 90.

5. Works by other photographers in the context of the topic

André Rouillé draws attention to the relationship between photography and cities, while pointing out its negligible depiction of urban spaces:

However, it should be strongly emphasized that, on the other hand, the city has been largely overlooked by photography, which, at least in the beginning, accompanied the rapid changes taking place in it only to a minimal extent, if at all: in photographs, we will not see either craft workshops or shops [...].⁴⁸ .

In my earlier reflections, I mentioned the figure of the flâneur, which originated in France. Among photographers describing urban space, Eugène Atget stood out for his determination, immortalizing Paris and documenting the city piece by piece over many years, precisely at a time when it was changing, enabling and generating flâneurism. Among the numerous photographs of architecture, they also appear – shop windows, market stalls, and large advertisements in urban spaces. However, these photographs were not the main subject of his work – that was the city itself.

Naomi Rosenblum writes about the 1960s as a time when mass photography merged with the immortalization of things that were familiar, simple, and everyday:

The ubiquitous symbols of contemporary culture, such as cars, advertising, graffiti, and the displays of provincial shops, attracted not only painters of cans, road signs, and comic book heroes, but also photographers⁴⁹ .

Shop windows thus appear in photographs by Lee Friedlander (e.g., *Cincinnati, Ohio*, 1963), Garry Winogrand, and others.

One of the photographers who focused entirely on the subject of commercial buildings was Stephen DiRado, an American photographer who spent two years photographing the Worcester Center Galleria, a large shopping mall built in 1971 in downtown Worcester. The result of his work between 1984 and 1986 was the *Galleria Series* exhibition (although DiRado himself now calls the series *Mall Series*), presented in 1986 at The Worcester Art Museum as DiRado's first solo exhibition (although it was his second project). The photographer's documentary interest focused on the people who spent time at the mall. He portrayed people of all ages, both consumers and employees. The mall itself was considered one of the best shopping centers in New England, but DiRado recalled that when he finished work on the series, the facility was already slowly declining. Twenty years after its creation, the store went bankrupt, changed owners and character, and was eventually closed in 2006 and demolished in 2011 .⁵⁰

Andreas Gursky is an outstanding German visual artist who uses and processes photographs in post-production. The result is large-format works, often over 2 meters high and several meters wide, which draw viewers in. The awareness of extensive post-production in Gursky's works does not diminish the impression of magnetism and reality. In 1999, the artist created the work *99 Cent*.

⁴⁸ A. Rouillé, *Photography: Between Document and Contemporary Art*, trans. O. Hedemann, Krakow 2007, p. 42.

⁴⁹ N. Rosenblum, *A History of World Photography*, trans. I. Batur, Bielsko-Biała 2005, p. 527.

⁵⁰ More on the project: S. DiRado, *Mall Series*, <https://stephendirado.com/mall-series/>, accessed: 28.09.2025.

He took the photographs that served as the starting point for the work in a 99 Cents Only Store in Los Angeles. The work shows a sea of consumer products—store shelves seen from an unusual, slightly bird's-eye perspective, filled with boxes of products, most of them priced at 99 cents. The feeling of overwhelm is intensified by the duplicated shelves and products, created by Gursky in post-production, in the form of a reflection on the ceiling. Silhouettes of people are visible between the shelves, although at first glance they may go unnoticed due to the multitude of colorful packaging. In 2001, the artist returned to this theme with *99 Cent II Diptych*. The work was created as a combination of two pieces depicting the interior of the same store, with one part dominated by food products and Halloween decorations, and the other by small accessories and cosmetic products. Less overwhelming in terms of the multitude of products are *Prada's* works (from 1996 and 1997) and *Untitled V* (1997), which also depict store shelves. The difference is the significantly smaller number of products depicted in them. Cleanliness, order, and calmness indicate the prestige of the interior depicted, so different from that in *99 Cent*⁵¹.

Between 1984 and 2014, L'ubo Stacho documented numerous shops, service outlets, and small restaurants on Obchodná Street (in Slovak, "obchod" means shop) in Bratislava⁵². Over the years, he took photographs in the same way – documenting commercial buildings from the front, creating a typology of commercial buildings, entrances, and shop windows. In this way, he created a record of the changes that took place at the same addresses, as well as the decorations of shop windows, including those for national holidays. "From today's perspective, those commemorating the deaths of Soviet party leaders seem particularly absurd. Official portraits of the deceased were placed among the most ordinary goods – canned food or clothes"⁵³. In addition, when viewing Stacho's works, we can observe changes in the small space around the shops – renovations of sidewalks or building facades.

Brian Ulrich takes a unique approach to topics related to stores, shopping malls, and consumerism. An active American photographer, he bases his entire career on showing various aspects of consumer culture. *Retail* shows the interiors of large-format stores and the consumers present in these spaces. In *Thrift*, he focused on documenting second-hand stores and their employees. The series *Dark Stores, Ghostboxes & Dead Malls*, on the other hand, is a visual story about dying or already defunct stores and shopping malls. The terms that make up the title of the project ("dark stores," "ghostboxes," "dead malls") are terms used in the retail industry in the United States to describe empty, vacant, and dying retail stores and shopping centers. *The Centurion* project, where the author uses the so-called urban legend about special credit cards for the wealthiest people, who could buy anything with them – cars, planes, and even private islands. The story of the existence of this card was so alive in society that American Express, after many inquiries about the possibility of obtaining such a card, launched a program based on this rumor – Centurion.

⁵¹ All of the works described can be viewed at: *Andreas Gursky*, <https://www.andreasgursky.com/>, accessed: 28.09.2025.

⁵² L. Stacho, *Obchodná 1984–2014. 30 rokov jednej ulice / One street over 30 years*, <https://obchodna1.webnode.sk/>, accessed: 27.03.2025.

⁵³ B. Koklesova, *Obchodná 1984–2014*, in: *Fotoblok. Central Europe in Photographic Books*, ed. Ł. Górczyca, A. Mazur, Krakow 2019, pp. 320–323.

In this project, Ulrich photographed the windows of luxury stores, as well as people and places associated with extreme wealth⁵⁴.

A Polish example of photographic narrative about retail outlets is the series created by Szymon Rogiński – *Alkohole24*. The project was presented in 2024 during the W Ramach Sopotu festival⁵⁵. The photographer documented shops characteristic of our urban landscape which, as the name suggests, make their living from selling alcohol around the clock. To emphasize the issue, Rogiński photographed after dark, and the points that are the subject of his work stand out from the urban fabric thanks to numerous lights that show the way to their destination. This project has a social impact, drawing attention to the issue of 24-hour stores, especially in light of the nighttime prohibition introduced in some cities.

Wojciech Wilczyk, in his series *Zwyczajne Miasto* (⁵⁶, created in 2023, created documentary images of the city as part of the "Wrzesińska Collection" – a unique project in Poland offering residencies for visual artists. The studied photographs, depicting banal scenes of everyday life, have something of hyperrealistic painting about them. The places and scenes depicted could happen in any town. Among the photographs in the series are pictures with visible shops – smaller and larger ones, as well as a shopping mall.

⁵⁴ Brian Ulrich, <https://notifbutwhen.com/>, accessed on March 25, 2025.

⁵⁵ *Alkohole24*. Szymon Rogiński, <https://wramachsopotu.pl/wystawy/alkohole24/>, accessed on March 25, 2025.

⁵⁶ Cf. M. Dąbrowski, Wojciech Wilczyk, "Zwyczajne miasto" [An Ordinary City], <https://culture.pl/pl/dzielo/wojciech-wilczyk-zwyczajne-miasto>, accessed: 25.03.2025. The project resulted in a photobook: W. Wilczyk, *Zwyczajne miasto*. Ordinary city, Wrzesnia 2024.

6. Creative process, inspirations, and aesthetic solutions

From the very beginning of my conscious creative journey, I have been drawn to documentary photography. Compared to my other projects, however, *Zielony uspokaja* differs in its choice of main theme, location, and photography style.

I deeply believe in the value of documentary photography and that it will grow over time. This is certainly the case with my earlier projects – the *EPGL* series, which tells the story of aviation in Gliwice, allowed me to document the space before its significant visual changes, but also the implications for the city's residents that followed. Currently, this place is not as accessible as it used to be – the flying club's space was gradually closed to residents. In the *False Flag* project, I photographed the wooden tower of the Gliwice radio station. Due to the material it is made of, it must undergo regular maintenance. While creating a photographic description of this object, I had the thought in the back of my mind that one day this tower might disappear from the Gliwice landscape. In *Zielony*, the selected objects are familiar to everyone and visually "boring" – in particular, popular supermarkets. However, they serve as a symbol of the relentless development of capitalism and de-spiritualization.

The narrative of my *EPGL* and *False Flag* projects focused on one specific place, although they could be interpreted in broader contexts. The calmer photographs in *EPGL* were combined within a single cycle with collages and created sets. *False Flag*, on the other hand, combined documentary images of the tower with fairly light, seemingly careless, visually intense photographs of objects with the image of a radio station. In the duo's projects *Materia Pamięci (Matter of Memory)* and *Śnie o czarnym złocie (Dream of Black Gold)*, the work takes place in very specific areas. The resulting photographs have more calmness in them than my individual projects – partly because of the teamwork, but also because they are taken with a medium-format analog camera. In the series *Dam radę jak dorosnę (I Can Do It When I Grow Up)* and *Bohaterowie Narodu (Heroes of the Nation)*, the story was based on working with human characters and was the result of observing the people around me, their behavior, and my immediate surroundings. The images created in these projects were intense and dense, and the work on them was dynamic, using a flash.

In the case of *Zielony (Green)*, the subject matter is calmer and the work covers a much larger area. I explored the places where I live, work, and function on a daily basis, but also spaces I discovered during numerous trips. The photographs for the project were taken largely in Silesia (including Knurów, Gliwice, Rybnik, Żory, Zabrze, Częstochowa, Katowice, Wisła), but also in other cities around the country: Kielce, Lublin, Wrocław, Kraków, Warsaw, Gdańsk, and Ustrzyki Dolne—of course, not all of them made it into the final exhibition. Visually, this is the most peaceful material I have created. My thoughts on it, as well as my fatigue with the rush that prevails everywhere, make the resulting photographs "orderly" and studied. In their aesthetics, but also through the issue they address, they correspond to the trend of new topography.

The return to formal coldness and representations, characteristic of "new topography," and the focus on their documentary nature allow us to show the social, economic, and cultural problems of

the spaces depicted. Both the "new document" and "new topography" allowed us to observe and analyze the traces left in the environment by human activities. Photography becomes a tool for examining these material sediments, which metaphorically transform into deposits of memory⁵⁷.

The exhibition *New Topographics: Photographs of a Man-Altered Landscape* was presented at the George Eastman House in New York in 1975 and curated by William Jenkins. The exhibition featured photographs by ten artists: Robert Adams, Lewis Baltz, Joe Deal, Frank Gohlke, Nicolas Nixon, John Schott, Stephen Shore, Henry Wessel Jr., and Bernd and Hilla Becher. The works presented showed deserted spaces, yet also showed human interaction with the landscape. They deviated from the painterly aestheticization of photography or the depiction of the decisive moment. The exhibition was not received enthusiastically. Tape recorders placed in the gallery, which recorded the conversations of the audience, preserved on tape words of deep surprise that nothing was happening in the photographs and that the photographs themselves were "boring and flat"⁵⁸. "The world seen through the prism of *New Topographics* seems deserted and completely unattractive,"⁵⁹ states Jan Tumli, and Paweł Starzec aptly notes:

This departure from Bresson's concept of the decisive moment and a shift towards the meditative nature of the image itself, which, while seemingly abandoning the aesthetic criteria of photography, smuggled in as much information as possible about the photographed space, gained a second meaning in the form of the concept behind most of the presented series⁶⁰.

This exhibition had a huge impact on subsequent generations of photographers. The 20th century saw intense industrial development, but also the emergence of eco-philosophy. Conceptual art also made its mark. All of this influenced the development and popularity of the aesthetics of works in the spirit of "new topography" and the relevance of these trends today, given the already tangible negative effects of climate change.

Following the current interest of photographers in focusing their visual practices on themes addressing industrial development along with environmental changes and their consequences, Marianna Michałowska proposed the term "critical landscape" for this trend. She states that "Critical landscape not only provides an aesthetic experience, but above all comments on the changes brought about by human activity"⁶¹.

Rob Nixon described the concept of "*slow violence*" – slow violence against nature. It is inattention, failure to notice slow changes in the environment, such as deforestation, the release of toxins, or the negative impact of wars on the environment⁶². I think that the slow, progressive

⁵⁷ M. Michałowska, M. Szymanowicz, *Introduction*, in: *Processes, Sedimentations, Topographies. On Polish Photographic Documentation*, ed. M. Michałowska, M. Szymanowicz, Warsaw 2021, p. 8.

⁵⁸ Cf. *New Topographics*, Göttingen 2010, p. 8.

⁵⁹ J. Tumli, *New Topographics: Photographs of a Man-Altered Landscape*, <https://www.x-traonline.org/article/new-topographics-photographs-of-a-man-altered-landscape>, accessed: February 6, 2025.

⁶⁰ P. Starzec, *Ślad w przestrzeni społecznej. Socjologiczne spojrzenie na „nową topografię” [Traces in Social Space: A Sociological Perspective on “New Topographics”]*, in: *Procesy, sedymentacje, topografie...*, p. 166.

⁶¹ M. Michałowska, *Critical Landscape in Polish Photography – Geographies of the Periphery*, *Zeszyty Artystyczne* 2020, no. 37, p. 18.

⁶² Cf. R. Nixon, *Slow Violence and the Environmentalism of the Poor*, Cambridge, London 2013.

disappearance of "empty" (in the sense understood by investors) spaces in cities and on the outskirts can also be classified as "*slow violence*." These spaces, often overgrown with wild vegetation and with paths trodden by passers-by, are places of respite in summer, providing shade and shelter for people and other living creatures – including rapidly declining bird populations, such as sparrows. The trees that also grow or have grown in these spaces play an important role in the ecosystem. They can reduce the effects of sudden and heavy rainfall, as well as retain water and prevent soil erosion.

With their ability to capture and store water (18 to 48 percent of rainfall, depending on species and terrain) and prevent surface runoff and erosion, trees are among the best means of protection against the forces of nature⁶³.

And wild greenery itself is not only trees and shrubs, but also flowers and herbs, which have been eradicated in favor of clean, green lawns, and which Ben Willson wrote about as "an invisible disaster—or at least one camouflaged by apparent lushness"⁶⁴.

At the very beginning of my work on the project, I was interested in commercial spaces in all their diversity. I was fascinated by the people, the appearance of these places, and the wide range of services offered there. However, many of these aspects had already been addressed by other photographers. Developing the theme of greenery as the main thread facilitated my creative process and focused my attention. I believe that a project cannot be completely directed in your head, but you have to be open to what experiences and difficulties the process brings, and you have to take advantage of the obstacles you encounter. When working on a series in which I wanted to talk about commercial buildings, the first major obstacle was the ban on photography, which is in force in the vast majority of such places. I repeatedly tried to obtain permission from the administrators of various buildings by email and through contact forms, but always without success. I did not receive any final positive responses in my inbox. I browsed the websites of shopping malls, read the regulations of these facilities, and tried to find places where there was no ban on photography—mostly without success. Therefore, I mainly photographed the exteriors of these facilities, looking for elements related to nature. I pointed my lens at the vegetation visible from parking lots and roads, but also hidden behind stores and shopping centers. I took photos mainly on non-trading Sundays. At that time, there was a calm atmosphere (which makes the photos more visually reminiscent of those created in the new topography movement), which was lacking during the week. This allowed me to create works full of peace and quiet, without people and cars rushing by.

Wondering how to show the interiors despite the prevailing bans, I decided to include video recordings in the project. The spaces of commercial facilities are places where, on the one hand, photography is not allowed, and on the other hand, our every move is monitored by CCTV cameras. Moreover, most of the time, none of the managers or administrators have a problem with people taking photos and videos with their phones. We can find a lot of such images on Google Maps, for

⁶³ B. Wilson, *The City and the Jungle...*, p. 222.

⁶⁴ *Ibid.*, p. 105.

example. So I decided that the photographic material would be supplemented with video, which I would create using amateur equipment, and thus "unnoticed" by the security guards. Some of the videos were made with a small DJ Pocket Camera II, while others were made with a phone camera. I could stand, sit, stay in the space, and observe—with my own eyes and through the camera. The recorded frames are static, like "moving photographs." An additional context for the creation of the video, as a supplement to the photographs, was the fact that most shopping centers have movie theaters. Mirzoeff argues that cinema is the next step in the journey taken by the flâneur:

The effort of viewing the world – once a specialized task of the dandy/gawker, the stroller – is now sold to us for \$18, offering comfortable seats equipped with space for a huge sugary drink. Observation without being seen in the global city has simply become another commodity for sale⁶⁵.

From the very beginning of collecting film footage, I knew that I wanted to use the sounds of nature as the soundtrack. I experienced considerable frustration when I went to nearby forests and parks to record the sounds of nature, which were constantly interrupted by echoes of human presence in various forms. "The noise of communication stifles silence,"⁶⁶ wrote Byung-Chul Han in one of his essays. These were the sounds of communication, distant conversations, chainsaws in the forest. While working on the project, I realized that there would be no better background sound. The symbolism of nature with humans breaking through it is very meaningful and emphasizes the issue at hand.

An important element of the work is a 28-page zine. It contains a few shots from inside stores (where photography was not prohibited by the rules), as well as closer shots of the greenery around commercial buildings and a photo taken with a drone showing the relationship between the roof of a commercial building and the green area next to it. The photograph on the cover of the zine shows a window with a mountain landscape stuck to it in one of the stores. Among the works presented inside are photographs showing insect and bird houses in a tree, but also artificial grass, plastic plants, and even a dinosaur effigy.

Michałowska notes the difficulty in presenting projects showing landscapes transformed by human activity, and, writing about such photography, aptly states:

Its purpose is criticism, but we more often consider it beautiful. This is a problem we have with contemporary incarnations of conceptual photography—the trends of so-called *environmental photography* and *ecological photography* want to be activist and interventionist, but they enter the space of galleries and museums⁶⁷.

My original exhibition concept for *Zielony uspokaja* was to present it in a retail space. However, this was not possible due to communication difficulties with the managers of these facilities. Moreover, these places are usually a source of endless external stimuli, which could make it difficult for viewers to focus on the message. For this reason, I decided that the first show would

⁶⁵ N. Mirzoeff, *How to See the World...*, pp. 184–185.

⁶⁶ Byung-Chul Han, *The Burnout Society...*, p. 90.

⁶⁷ M. Michałowska, *The Matter(ial) of Photography. Images of the Natural Environment in Contemporary Visual Practices*, Krakow 2024, p. 33.

take place in a clean, quiet gallery space. The place where I presented the project was Galeria Pusta, in Katowice Miasto Ogrodów – Instytucja Kultury im. Krystyny Bochenek. The rectangular gallery space is clean, with white walls. The exhibition featured 22 50x70cm prints, which were presented without frames, glued to foam and mounted directly on the walls. The photographs were hung at equal intervals, opposite each other, 11 along each of the two longer walls of the gallery. A 3-minute 48-second looped film was presented on the back wall. Cardboard poles were installed at equal intervals from floor to ceiling in the center axis of the gallery. These objects were made of cardboard tubes – remnants of carpets and linoleum wound around them in DIY stores. They were covered with pages from store advertising brochures. The adaptation of these objects to the space made some visitors to the exhibition think that they were structural pillars of the gallery, rather than an added element. These objects refer to advertising pillars, to elements supporting the structures of shopping malls, and also, due to the material they are made of – cardboard and paper flyers – to the trunks of felled trees.

7. Summary of considerations

I greatly appreciate art that comments on reality, which is the result of long, insightful observations and reflections. Works in which one can observe the artist's insight and complete absorption in the issue at hand. Marianna Michałowska aptly noted that "a photograph is a 'signal' indicating the existence of a problem and activating action. And this is also, in the broadest sense, the difficult goal of environmental art"⁶⁸. According to the *European State of the Climate 2024* report, Europe is the fastest warming continent⁶⁹. I believe that this is another reason why visual activism projects should be created here. I wanted my work to be part of the broadly understood trend of engaged and environmental art, so that my works would be the kind of "signal" that Michałowska wrote about.

Photography has been used intensively for years in advertisements aimed at selling and constantly increasing profits. It is a kind of distorted mirror in which the crooked world is supposed to look better. This is often the result of long hours of work by graphic designers "correcting" the world as it is presented. This makes me think even more that photography should be a tool that works towards an oppositional view. After all, "In the face of increasingly visible climate change [...] rethinking 'life in the Anthropocene' is becoming an urgent necessity"⁷⁰.

The topic I have taken up has been germinating and growing in me for several years. I observed disappearing spaces and my hometown spreading. I saw the changes and was tormented by my lack of agency. The presented work is the conclusion of my reflections. The photographs I present show the scale of anthropogenic landscape transformations. The emerging greenery is sometimes even attractive, but it gives a false sense of harmony between commercial objects and nature. Documentary photography can be a tool for telling stories about the impact of humans on nature. Artistic work not only describes reality, but also becomes a tool for criticizing transformation. I believe that I have presented my assumptions in the project *Green Calms*.

When you imagine the city of the future, think less about smart technology, flying cars, and skyscrapers, and more about falling leaves, crops growing on flat roofs, raw urban meadows, and dense forest groves⁷¹.

⁶⁸ Ibid., p. 265.

⁶⁹ Copernicus Climate Change Service (C3S) and World Meteorological Organization (WMO), *European State of the Climate 2024*, climate.copernicus.eu/ESOTC/2024, doi.org/10.24381/14j9-s541, Bonn 2025.

⁷⁰ M.A. Raczek-Karcz, *Art in the face of the Anthropocene – selected artistic strategies*, "Przegląd Kulturoznawczy" 2021, no. 1 (47), <https://doi.org/10.4467/20843860PK.21.006.13460>, p. 99.

⁷¹ B. Wilson, *The City and the Jungle...*, p. 18.

8. Bibliography

- Andreas Gursky, <https://www.andreasgursky.com/>, accessed on September 28, 2025.
- Alkohole24. Szymon Rogiński, <https://wramachsopotu.pl/wystawy/alkohole24/>, accessed on March 25, 2025.
- Benjamin W., *Passages*, trans. I. Kania, Krakow 2025.
- Brancewicz M., *The fourth shopping center in Szadółki. All on one street*, <https://www.trojmiasto.pl/dom/Czwarte-centrum-handlowe-w-Szadolkach-Wszystkie-przy-jednej-ulicy-n101453.html?strona=3>, May 10, 2016, accessed February 6, 2025.
- Brian Ulrich, <https://notifbutwhen.com/>, accessed: 25.03.2025.
- Byung-Chul Han, *The Burnout Society and Other Essays*, trans. R. Pokrywka, Warsaw 2022.
- Copernicus Climate Change Service (C3S) and World Meteorological Organization (WMO), *European State of the Climate 2024*, climate.copernicus.eu/ESOTC/2024, doi.org/10.24381/14j9-s541, Bonn 2025.
- Davies W., *The Happiness Industry: How Politicians and Businessmen Sold Us Well-being*, trans. B. Kaniewski, Warsaw 2023.
- Dąbrowski M., Wojciech Wilczyk, "Zwyczajne miasto" (*An Ordinary City*), <https://culture.pl/pl/dzielo/wojciech-wilczyk-zwyczajne-miasto>, accessed: 25.03.2025.
- DiRado S., *Mall Series*, <https://stephendirado.com/mall-series/>, accessed on: 09/28/2025.
- Why do shopping malls need greenery?*, <https://inspirowaninatura.pl/dlaczego-galerie-handlowe-potrzebuja-zieleni/>, accessed: February 6, 2025.
- Estoque R.C., Dasgupta R., Winkler K. et al., *Spatiotemporal pattern of global forest change over the past 60 years and the forest transition theory*, *Environmental Research Letters* 2022, no. 17.
- Friedberg A., *Virtual Window: From Albertini to Microsoft*, trans. A. Rejniak-Majewska, M. Pabiś-Orzeszyna, Warsaw 2012.
- Fromm E., *The Heart of Man: Its Extraordinary Capacity for Good and Evil*, trans. R. Saciuk, Warsaw, Wrocław 1996.
- [Central Statistical Office, Statistical Office in Lublin], *Effects of Construction Activity in 2020*, Warsaw, Lublin 2021.
- [Central Statistical Office, Statistical Office in Lublin], *Effects of construction activity in 2021*, Warsaw, Lublin 2022.

- [Central Statistical Office, Statistical Office in Lublin], *Effects of construction activity in 2022*, Warsaw, Lublin 2023.
- [Central Statistical Office, Statistical Office in Lublin], *Effects of construction activity in 2023*, Warsaw, Lublin 2024.
- Janowska, *Heroes of the nation*, <https://jadwigajanowska.pl/bohaterowie-narodu/>, accessed: 11.10.2025.
- Janowska J., *I can do it when I grow up*, <https://jadwigajanowska.pl/dam-rade-jak-dorosne/>, accessed on: 11.10.2025.
- Janowska J., *EPGL*, <https://jadwigajanowska.pl/epgl/>, accessed: 11.10.2025.
- Janowska, *False Flag*, <https://jadwigajanowska.pl/>, accessed: 11.10.2025.
- Jaromi S., *Boska Ziemia*, Krakow 2019.
- Joye Y., Willems K., Brengman M. et al., *The effects of urban retail greenery on consumer experience: Reviewing the evidence from a restorative perspective*, *Urban Forestry & Urban Greening* 2010, vol. 9, no. 1, <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2009.10.001>.
- Jünger E., *Tree*, in: *A Selection of Essays on Words and Trees*, trans. B. Baran, Warsaw 2017.
- Kingsnorth P., *Confessions of a Sober Ecologist and Other Essays*, trans. T. Sikora, Krakow 2024.
- Koklesova B., *Obchodná 1984–2014*, in: *Fotoblok. Central Europe in Photographic Books*, ed. Ł. Gorczyca, A. Mazur, Krakow 2019.
- Hydroza Collective*, <https://hydrozacollective.com/>, accessed: October 11, 2025.
- [State Forests], *Polish forests*, <https://www.lasy.gov.pl/pl/nasze-lasy/polskie-lasy>, accessed: 17.03.2025.
- Marder M., *Plant Thinking. The Philosophy of Vegetation*, Gdańsk 2024.
- Mencwel J., *Betonoza. How Polish cities are being destroyed*, Warsaw 2020.
- Michałowska M., *Critical Landscape in Polish Photography – Geographies of the Periphery*, *Zeszyty Artystyczne* 2020, no. 37.
- Michałowska M., *The Matter(ial) of Photography. Images of the Natural Environment in Contemporary Visual Practices*, Krakow 2024.
- Michałowska M., Szymanowicz M., *Introduction*, in: *Processes, Sedimentations, Topographies. On Polish Photographic Documentation*, ed. M. Michałowska, M. Szymanowicz, Warsaw 2021.
- Mirzoeff N., *How to See the World*, Krakow, Warsaw 2016.
- Miskowicz M., *Plants*, in: *Hawaikum. In Search of the Essence of Beauty*, ed. M. Kozień, M. Miskowicz, A. Pankiewicz, Wołowiec, Krakow 2015.
- Modrzewski B., *Biocity*, Warsaw 2015.

- [Supreme Audit Office], *Green areas in cities without protection against development*, <https://www.nik.gov.pl/najnowsze-informacje-o-wynikach-kontroli/tereny-zielone-w-miastach.html>, accessed: March 17, 2025.
- Neimanis A., *Hydrofeminism, or Becoming a Water Body*, trans. S. Królak, *Dwutygodnik* 2020, no. 277 (March), <https://www.dwutygodnik.com/arttykul/8805-hydrofeminizm-czyli-stawanie-sie-cialem-wodnym.html>, accessed on: 12.09.2025.
- New Topographics*, Göttingen 2010.
- Nixon R., *Slow violence and the environmentalism of the poor*, Cambridge, London 2013.
- Plumptre A.J., Baseiro D., Belote R.T. et al., *Where Might We Find Ecologically Intact Communities?*, *Frontiers in Forests and Global Change* 2021, vol. 4, <https://doi.org/10.3389/ffgc.2021.626635>, accessed: 9.12.2024.
- Raczek-Karcz M.A., *Art in the Face of the Anthropocene – Selected Artistic Strategies*, *Przegląd Kulturoznawczy* 2021, no. 1 (47), <https://doi.org/10.4467/20843860PK.21.006.13460>.
- Rosenblum N., *A History of World Photography*, trans. I. Baturó, Bielsko-Biała 2005.
- Rouillé A., *Photography: Between Document and Contemporary Art*, trans. O. Hedemann, Krakow 2007.
- Skuza S., *Latin viridis, Italian verde, Polish zielony: a linguistic and cultural study of the color green*, "Studia Europaea Gnesnensia" 2019, no. 19, <http://dx.doi.org/10.14746/seg.2019.19.6>.
- PWN Polish Language Dictionary*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/zielony-i;2546071.html>, accessed: 10.10.2024.
- Springer F., *Szara godzina. Czas na nową architekturę* [The Gray Hour: Time for New Architecture], Krakow 2024.
- Stacho L., *Obchodná 1984–2014. 30 rokov jednej ulice / One street over 30 years*, <https://obchodna1.webnode.sk/>, accessed: 27.03.2025.
- Starzec P., *A Trace in Social Space. A Sociological Perspective on the "New Topography,"* in: *Processes, Sedimentations, Topographies. On Polish Photographic Documentation*, ed. M. Michałowska, M. Szymanowicz, Warsaw 2021.
- Trzaskowska E., Adamiec P., *Zieleń obiektów handlowych i stref komercyjnych* [Greenery of commercial facilities and commercial zones], "Problemy Rozwoju Miast" [Problems of Urban Development] 2015, no. 3 (12).
- Tumlir J., *New Topographics: Photographs of a Man-Altered Landscape*, <https://www.x-traonline.org/article/new-topographics-photographs-of-a-man-altered-landscape>, accessed: February 6, 2025.

- [Knurów City Hall], *Information about Knurów*, <https://www.knurow.pl/miasto-knurow/informacje-o-Knurowie>, accessed on October 11, 2025.
- Waloszczyk K., *The ecological crisis in the light of eco-philosophy*, Łódź 1996.
- Wilczyk W., *Ordinary city*, Września 2024.
- Wilde M., *Wildness that heals*, trans. T. Sikora, Krakow 2024.
- Wilson B., *The City and the Jungle. How Nature Grew into Civilization*, trans. M. Skowron, Krakow 2025.
- Wojtczuk M., *Three large shopping centers in Warsaw to be demolished. In their place: apartments for rent, hotels, offices, and retail*, <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,27526346,az-trzy-duze-centra-handlowe-reduta-targowek-i-king-cross.html>, September 3, 2021, accessed February 6, 2025.
- Zielnicki R., *From arcades to amusement parks. A sketch on the transformations of flâneurism*, "Contemporary Culture. Theory, Interpretations, Practice" 1999, no. 3 (21).

9. *Green calms* – exhibition documentation

The Pusta Gallery in Katowice is rectangular in shape. At the entrance to the gallery, there was a sign with the title, information about the author, and a note that the works on display were part of a doctoral dissertation. On the other side of the entrance wall, there was a short description introducing the viewer to the topic. During the exhibition, I presented 22 photographs, printed in 50x70 cm format, glued onto foam board, without frames. They were hung in a straight line, 11 on each of the longer walls of the gallery. The individual works have no captions. A 3-minute 47-second video was shown on the wall opposite the entrance. I installed three poles in the middle of the room. On the cube to the right of the entrance, there was a 28-page zine.

Photos – see pp. 43–54 in the Polish version.

10. *Green calms* – works comprising the exhibition

The exhibition consists of 22 photographs, a video recording, and a zine. The following pages first show the photographs, followed by the contents of the zine. The video recording is attached in its entirety as an electronic attachment and can also be found at:

https://www.youtube.com/watch?v=5e4SkDM_CBo

Photographs – see pp. 55–75 in the Polish version.